I. Értekezések.

1.

A' Jászokról, mint Magyar Nyelvü Népről és Nyilazokról.

(Folytatás)

38. §.

Honnand eredett tehát, kérdezhetné néki tőlünk, a' JAZYGES nevü Nemzet SZLÁV EREDETÉT állitó *fenéktelen köz vélemény*, ha egyetlen egy régi Iró sem találtatik, a' ki a' JAZYGESEKET nyilvánságosan SZLÁV NYELVÜ Népekké tenné? E' kérdés itt bizonyosan nem helytelen, 's ugyan azért szoros kötelességnek tartottuk róla mind azt híven elmondani, a' miből elégséges világosságot nyerhet. Tudtunkra a' fenéktelen köz vélemény leginkább Gatterer János Kristóf és Schlözer Augustus Lajos híres Német Íróknak *tekéntetükön* épül, de magának a' tekéntetnek fenék okai olly gyengék, söt mondhatni gyávák, hogy azok a' Kritika Birói Széke elött legkisebb figyelmet sem érdemlenek. Gatterer 1771-dikben irta: „*Da nun die Slavischen Völker zu Ermanrics Zeiten, das ist vor A. 376. nothwendig auf der Nordseite der Donau und des schwarzen Meers irgendwo gewohnt haben müssen: wo finden wir sie? Nicht in Böhmen, nicht in Mähren, nicht in dem jenseitdonauischen Oesterreich: den in diesen Ländern wohnten noch A. 376. Marcomanner und Quaden, und nach dem Abzuge dieser Völker*

rückten nach und nach im V. Jahrhundert Sciren, Ruger, Heruler, und Langobarden ein: die leztern blieben bis um A. 548 im sogenannten Rugelande sizen. Vielleicht stecken die Slaven unter dem Namen der alten Dacier und Geten, welche beyde nur Ein Volk ausmachten? Nein! Die Einwohner Daciens, Römer und Ingebohrne, sind insgesamt vom K. Aurelian zwischen A. 270: 275. folglich schon ein ganzes Jahrhundert vor Ermanrich nach Thracien versezt worden. Da nun zwischen A. 337. und 376. die Slaven weder in Böhmen, noch in dem jenseit-donauischen Oesterreich, noch im alten Dacien, das sich ostwärts bis an den Dnjester erstreckte, gewohnt haben können, und da doch ein Theil der Slaven, wie wir unten noch deutlicher sehen werden, auf der Nordseite der Donau gewohnt haben mus: so bleibt längst der ganzen Donau hinunter schlechterdings kein beträchtliches Volk, unter welchem die Slaven verborgen seyn könnten, übrig, als die sogenannten Sarmatae Metanastae: eine berühmte und tapfere Nation, mit welcher die Römer viele und zum Theil schwere Kriege geführt haben. Der eigentliche Name dieses Volks war Jazyges. Dieser Name ist rein Slavonisch. Jazyk heist Volk im ausnehmenden Verstande: eine Manier sich zu benennen, die mehrern Völkern eigen war und noch ist. Aber diese Jazygen an der Theis und Donau waren nur ein abgerissener Zweig eines grösern Völkerstammes: sie waren Metanastae. Die übrigen Jazygen wohnten längst der ganzen Europäischen Küste des Mäotis: so sagt Ptolemaeus, und rechnet diese Jazygen am

Mäotis zur Klasse der grösten Völker Sarmatiens. Hier haben wir also Jornand's und Procop's ANTEN (!) oberhalb des schwarzen Meers, so wie aus den Metanastischen Jazygen die SCLAVENER (!) dieser Schriftsteller enstanden sind; wiewol man berechtiget ist auch alle übrige Völkerschaften Sarmatiens, die nicht zu dem Finnischen und Teutschen Völkerstamme gehörten, zu den SLAVEN (!) zu rechnen: nur dürfte es wenigstens zur Zeit, schwer seyn, sie von einander gehörig zu scheiden". *)

39. §.

Magyar Nyelven, mert mi föképen Magyaroknak irunk, így hangzanak Gatterer sorai: „*Minthogy a' SZLÁV NÉPEK Ermanaricus uralkodásakor, az az: Kr. szül. után 376-dik év előtt szükségképen a' Dunának északi részénél és valahol a' Fekete Tenger mellett laktak: hol találjuk meg őket? Nem Tseh Országban, nem Morva Országban, nem a' Dunántúl fekvö Austriában: mert ezen Tartományokban 376-dik évben még Marcomannusok és Quádusok laktak, 's ezeknek innend történt kiköltözésük után lasankénti az V. században helyükbe jöttek a' Scirusok, Rugusok, Herulusok és Langobardusok: az utóbbiak 548-dik évig az úgy neveztetett Rugeland Tartományban tartozkodtak. Talán a' Szlávok a' régi Dáciaiaknak és Gétáknak, kik mind ketten*

*) Johann Christoph Gatterer's, Einleitung in die synchronistische Universalhistorie. Göttingen, 1771. 8. S. 956—958.

egy Nemzetet tevének, nevük alatt lappanganak? Nem! Dácia lakosait, kik részént Rómaiak, részént belszületésüek valának, mindegyütt 270—275 évek között Aureliánus Császár Ermanaricus uralkodása előtt száz esztendővel már Thráciába általszálitotta. Mivel tehát 337—370 évek között a' Szlávok sem Tseh Országban, sem Morva Országban, sem a' Dunántúl fekvő Austriában, sem a' régi Dáciában, melly napkelet felé a' Dniester folyóig terjedett, nem lakhattak, és még is a' Sláv Népnek egy része, mint alább világosabban látni fogjuk, a' Duna északi részénél bizonyosan lakott: a' Duna egész folytában épen nem találtatik semmi más nevezetesebb Népség, mellynek neve alatt a' Szlávok lappanghatnának, mint a' Sármata Metanasták: egy híres és vitéz Nemzet, mellyel a' Rómaiak sokszor és nagy részben igen sulyos háborút viseltek. Saját neve e' Nemzetnek a' Jazyges nevezet. E' név pedig tiszta Szláv Szó. A' Jazyk szó különböztető jelentés szerént Tótúl Nemzetet tészen: ez olly elnevezés mód, melly több Nemzeteknek hajdan is, ma is tulajdonuk. De a' Tisza és Duna melléki Jazygesek egy Nagyobb Nemzetnek tsak elszakadott ága valának: azért Metanastáknak hivatának. A' többi Jazygesek a' Maeotis tó Európai partainál laktak: így adja elő lakhelyüket Ptolemaeus, ki ezen Maeotis melléki Jazygeseket Sármátia legnagyobb Népének tészi. Ezekben tehát reájuk találunk Jornandes és Procópius ANTÁIRA (!) a' Fekete Tenger fölött, valamint a' Metanasta Jazygesekből is ezen Íróknak SCLAVENUSAIK (!) támad-

tak; ámbár a'ra is okunk lehet, hogy Sármátiának minden más Népeit, mellyek a' Finnus és Német Népekhez nem tartoztak, a' SZLÁVOKHOZ (!) számláljuk: tsak hogy még most nehéz őket híven egymástól megkülönböztetni."

40. §.

Jóval későbben 1792-dik évben írta ugyan Gatterer: „*Ob? und unter welchem Namen? die Slavischen Völker den alten Griechen und Römern bekant gewesen sind, hat man bisher nicht einmal durch erträgliche Mutmassungen, geschweige erst auf eine befriedigende Art, zeigen können. Man rieth auf Scythen in Herodots Sinne, und auf Sarmatische Jazyger: man kan auch auf Geten oder Dacier, und mit ungleich gröserer Wahrscheinlichkeit, rathen.*" Az az: „*Vallyon esmérték-e? és különösen mitsoda nevezetek alatt esmérték a' régi Görögök és Rómaiak a' Szláv Népeket? azt mostanig még tsak türhető gyanitással, hogy a' kielégitő hitelességről még tsak szovat se ejtsek, sem tudták megállapitani a' Tudósok. Találgatva Herodotus Scythái és a' Sarmata Jazygesek alatt vélték őket lappangani: talán jóval nagyobb hihetőséggel lehet őket a' Geták, vagy is Dácusok alatt is tapogatni.*" *) Más helyen ugyan ezen könyvében, minekutána a' Sármatákot, kiket fölebb Szláv Népnek tartott, Lithuánusokká

*) Johann Christoph Gatterer's, Versuch einer allgemeinen Weltgeschichte. Göttingen, 1792. 8. S. 538—539.

tette, írja Gatterer a' Podláchiai Jazygesekröl: „*Sie werden nicht nur Pollexiani oder Jatwjäger, sondern auch Jaczwingi und Jaziger genannt: und ihrer geschieht gerade um die Zeit Erwähnung, da sich, im VII. Jahrhundert, die Dregwitschen oder Druguwiten, ein slavischer Stamm, auf der Ostgränze Podlachien, zwischen dem Przypjez und der Düna, niedergelassen hat. Aber dieser lettische Stamm erhielt sich, ongeachtet seines tapfern Muts, in Podlachien doch nicht länger, als bis in die leztere Hälfte des XIII. Juhrhunderts.*" Az az: „*Nem tsak Pollexiáni és Jatwjäger, hanem Jaczwingi és Jazyges néven is neveztetnek: es róluk épen azon időben tétetik emlités, midön a' VII-dik Században a' Dregwitsek, más néven Druguwiták, egy Szláv Nép, Podláchiának napkeleti részénél a' Przypjez és Düna folyók között letelepedtek. De ez a' Lithuánus Ág minden vitézi bátorsága mellett is a' XIII-dik század végsö felénél tovább fön nem tarthatta magát Podláchiában.*" *) E' helyekböl nyilván kitetszik, hogy a' bizonyosabb Tudomány után vágyó Gatterer a' METANASTA JAZYGESEKRÖL elöbbi véleményét utóbb hibásnak tartotta.

41. §.

Schlözer, minekutána a' JAZYK Szláv Szovat Nestor könyvében nem NÉP, hanem NYELV jelentéssel forditotta, írja a' METANASTA JAZYGESEKRÖL: „*Dies fürt uns auf die Ebnen zwischen der Donau und der Theis bis an den*

*) Johann Christoph Gatterer's, Versuch einer allgemeinen Weltgeschichte. Göttingen, 1792. 8. S. 739.

Fus der Karpaten hinauf. Hir weideten vor jener Zeit die Sarmatae limigantes, die JAZYGES METANASTAE. Dass diese JAZYGES wirkliche SLAVEN gewesen, beweist freilich ihr Name (von jazyk, oben S. 74.) nicht; aber warscheinlich wird es doch durch andre Spuren, Gatterer, S. 958. Setzt man nun vollends JORDANS „ortum Vistulae" hinzu, so wäre der Stammsitz der Ur-Slaven ziemlich genau bestimt: „in dem Drei Eck zwischen der Donau und Theis bis an die Karpaten, und über dieses Gebirge hinüber bis nach Schlesien hinein (die Weichsel entspringt bei Teschen); und von dar per immensa spatia; ihre Brüder aber die Anten, denten sich Ostwärts durch die ganze Moldau und Walachei bis ans Schwarze Meer aus. Von diesem ganzen Detail weiss und sagt Nestor nichts." Az az: *„Ez bennünket a' Duna és Tisza között fekvő Rónasághoz vezet, és fölviszen a' Kárpát hegy tövéig. Itt legeltek régi időkben a' limigantes Sármaták, és a' METANASTA JAZYGESEK. Hogy ezen JAZYGESEK valóságos SZLÁVOK voltak, azt nevük ugyan (a' jazyk Szláv szótól a' 74-dik lap szerént) megnem bizonyitja, de még is igen hihetővé válik azon más nyomokból, mellyeket Gatterer a' 958-dik lapon felhoz. Ha ezekhez még hozzájuk adjuk JORDÁNES kiejtését a' Vistula folyó eredetéről, elég híven meghatároztatni fognak imígyen a' régi Szlávoknak Öslakhelyeik: „azon háromszegben, melly a' Duna és Tisza között a' Kárpát hegyig elnyúlik, 's ezen hegyen túl be Slésiáig (a' Vistula Teschennél fakad); innend pedig temérdek térségig; a' Szlávoknak Testvéreik pedig, az Anták, napkelet felé terjedtek el egész*

Moldva és Oláh Országban a' Fekete Tengerig. Ezen helyhezetekről nem tud és mond Nestor semmit is." *) Esmérjük ezekböl a' *Közvéleméný fenékét:* Azt, hogy sem egyik, sem a' másik Tudós Férfiu KUTFÖKRE nem épitette állitását, látja mindenki, a' kinek ép szeme vagyon.

42. §.

Gatterer és Schlözer voltak a' mult századnak leghíresebb Történet Mesterei: Innend származott, hogy véleményeiket gyakran vakon is követte a' munkát kerülö és a' Kutfökkel élni restelö sokaság. Távul légyen tölünk az, mintha mi tagadni akarnók e' két Német Tudós valóságos érdemeit; inkább nyilván valljuk: hogy Gatterert mi hamvaiban is érzékenyen tiszteljük ott, hol a' Tudomány határait nevelte és kiterjesztette; hogy Schlözernek sok helyeken megesmérjük köszönettel éles bélátásait. Ellenben gyarló ember a'ban elöttünk Gatterer is, a' miben eltéveledett; Schlözerben pedig a' szertelen önkényt, az ellenmondás gyülöletét, a' szembetünö részrehajlást, és a' megvásárolható meggyözödést, a' miröl saját fia is Biographiájában észre sem véve festi, soha betsülni nem tudtuk. **) A' METANASTA

---

*) Nestor. Von August Ludwig Schlözer. Göttingen, 1802. 8. II. Theil, S. 77. — — Schlözer Gatterernak tölünk a' 38. §-ban elöadatott soraira idéz, mint kiki észreveheti.

**) August Ludwig von Schlözers öffentliches und Privatleben. Von Christian von Schlözer. Leipzig, 1828. 8. I. Band, S. 400. et seqq. Fia írja, egyebeken kivül, róla: „*Hätte Schlözer übrigens wirklich einem Auftrag der Art vom ungarischen Reichstage erhalten, so glaube ich schwerlich, dass er einer solchen Lockung würde haben wi-*

JAZYGESEKRE nézve, hogy ott fogjuk a' dolgot, a' hol kell, mind a' két Tudós bizonyosan tetemes hibákot ejtett, 's egyik sem tanulta gonddal a' Kutfőkből e' régi Nemzet Történeteit, és Eredetét. Gatterer régiebb Szláv Népet akarván találni, mint sem a' Kutfők esmértek, üstöknél fogva, bár tsupán gyanitólag is, a' METANASTA JAZYGESEKET a' Szláv Nemzet sorába tészi, 's minden oka tsak az, hogy a' JAZYK szó Szláv nyelven NÉPET jelent. Úgy, de a' JAZYK, másképen: JASYK, GAZYK, és JASYTSCHNIK szó Szláv Nyelven, a' mit észre sem vett, nem tsak NÉPET, hanem NYELVET és POGÁNT is jelent. *) És mellyik Kutfő állitja azt, hogy a' JAZYGES név *Szláv Szó*, és *Népet* jelent? Utóbbik véleményében Gatterer ismét *Lithuánusokká* tészi, minden történeti hitelesség nélkül, a' SÁRMATÁKOT; a' DÁCUSOKAT pedig, vagy is GÉTÁKOT és GOTHUSOKAT *Szlávokká*: Holott már Ovidius több helyeken a' SÁRMATÁKOT és GÉTÁKOT *egy Népnek* hírdette; holott a' nagy hitelü Procopius is hasonlót állitott. **) Schlözer, a' JAZYK szó magyarázatát méltán megvető Schlözer, Gatterernak ollyan véleményére épitette a' JAZYGESEKNEK *Szláv eredetüket*, mellyet későbben 1792-dik évben

---

derstehen können, selbst wen diese seine Persönlichkeit, und Haus, und Hof in Gefahr gebracht hätte." 's a' t. A' Magyar Nemzet Igazait Idegenektől pénzen, vagy Tokai Boron, vásárlani nem szokta.

*) Nestor. Von August Ludwig Schlözer. Göttingen, 1802. 8. II. Theil, S. 74. — — M. J. A. Schmidt, Neustes russisch deutsches Taschenwörterbuch. Leipzig, 1815. 12. I. Theil, S. 1337.

**) Procopii Caesariensis, Historiae. Parisiis, 1662. fol. Tom. I, 178. De Bello Vandalico. Libro I, cap. 2.

maga Gatterer *hibásnak* tartott. Ezt Schlözernek 1802-dik évben minden esetre tudnia illett és kellett volna.

43. §.

De a'ban is eltévedett mind a' két Tudós Férfiu, hogy a' Szlávokat Ermanaricus uralkodása alatt Magyar Országba, 's különösen a' Duna és Tisza folyók közé helyheztetik. A' *Sclavenusokról* és *Antákról* bőven emlekező Procópius mondja ugyan, hogy e' Népek a' *Dunán túl* laknak, azonban a' *Duna melléke* nála nyilvánságosan *Thrácia által ellenében* feküdött. Előadása szerént tehát *Oláh* és *Moldva* Országban, vagy ezen Országokon *túl*, laktak a' Sclavenusok és Anták. *) Jordánes még jobban meghatározza e' Népeknek lakhelyeiket. Az ANTÁKRÓL írja: „*ANTES vero, qui sunt eorum fortissimi, qui ad Ponticum Mare curvantur, a DANASTRO extenduntur usque ad DANAPRUM, quae flumina multis Mansionibus ab invicem absunt.*" Az az: „*Az ANTÁK pedig, kik legerősebbek közöttük, és a' kik a' Fekete Tenger felé görbülnek, a' DNIESTER vizétől kiterjednek a' DNIEPER vizéig, melly folyók sok Szálások által választatnak el egymástól.*" **) A' kik a' DNIEPER

*) Procopii Caesariensis, Historiae. Parisiis. 1662. fol. Tomo I. 496—499. De Bello Gothico. Libro III, cap. 14.

**) Ludovici Antonii Muratorii, Rerum Italicarum Scriptores. Mediolani. 1723. fol. Tomo I, pag. 194. Jordanes, De Rebus Geticis. cap. 5. — Cf. Jordanis editionem Hanoviensem Anni 1611. – E'ben a' kiadásban Gruterus János Jordánesnek Heidelbergai Két Régi Kéziratát használta.

viz helyett DUNA vizet vésznek föl a' textusban némelly hibás kiadások szerént, azok nem figyelmeznek a'ra, hogy, ha az Anták a' DNIESTER és DUNA között laktak volna, a' DNIESTERTŐL a' DUNA felé nem görbülhettek volna, a' mit nyilván mond Jordánes, a' FEKETE TENGER felé. Ugyan ezek a'ra sem ügyelnek, hogy nem tsak a' *Mailandi*, hanem a' *két Heidelbergai régi Kézíratban is*, mellyeket Gruterus használt, DANAPRUM szó áll, és nem DANUBIUM, Jordánesnek e' helyén. Söt, hogy Jordánes nem is helyheztethette a' Szláv Népeket a' DUNA és TISZA folyók közé, mind a'ból bizonyos, hogy Procópius (26. §.) a' maga koráról beszéltében Duna Melléki METANASTÁKRÓL emlekezik; mind pedig magának Jordánesnek ime soraiból: „*Hanc GOTHIAM, quam DACIAM appellavere Maiores (quae nunc ut diximus GEPIDIA dicitur) tunc ab oriente A-ROXOLANI, ab occasu JAZYGES, a septemtrione Sarmatae et Basternae, et a meridie amnis Danubii terminant. JAZYGES ab A-ROXOLANIS Aluta fluvio segregantur.*" Az az: „*E' GOTHIÁHOZ, mellyet a' régiek DÁCIÁNAK neveztek (és a' melly, mint mondottuk, most GEPIDIA nevet visel) a'kor napkeletre az A-ROXOLÁNUSOK, napnyugatra a' JAZYGESEK, északra a' Sármaták és Basternák; délre a' Duna vize feküdtek. A' JAZYGESEKET az A'-ROXOLÁNUSOKTÓL az Aluta vize választja el.*" *) Azok ellen, kik a' textusba a' JAZYGES szó

*) Ludovici Antonii Muratorii, Rerum Italicarum Scriptores. Mediolani, 1723. fol. Tomo I, pag. 198. Jordanes, De Rebus Geticis. Cap. 12. — Cf. Jani Gruteri edit. cit. — Item: Johann Christoph Gatterer's,

helyett TAMAZITES szovat fölvettek e' sorokban, ismét az emlitett három régi kézirat, és a' régi História fegyverben áll. Az Anták tehát bizonyosan *nem Oláh* és *Moldva Országokban*, mint Schlözer állitotta, hanem *Bessarábián túl* a' Dniester és Dnieper folyók között laktak, és nem laktak, mint Gatterer gondolta, a' *Maeotis továnál*, hol JAZYGIA volt.

44. §.

A' SCLAVENUSOKRÓL írja, egyebeket elöre botsátva, Jordánes: „*In qua Scythia prima ab occidente gens sedit Gepidarum, quae magnis opinatisque ambitur fluminibus. Nam Tisia per Aquilonem eius Mizorumque discurrit. Ab Africo vero magnus ipse Danubius, ab Euro fluvius Tausis secat, qui rapidus ac vertico sus in Histri fluenta furens devolvitur. Introrsus illi Dacia est, ad coronae speciem arduis alpibus emunita, juxta quorum sinistrum latus, quod in aquilonem vergit, et ab ortu Vistulae fluminis, per immensa spatia venit Venetharum* (alia Mss: *Winidarum*) *Natio populosa considet. Quorum nomina, licet nunc per varias familias et loca mutentur, principaliter tamen SCLAVENI et ANTES nominantur. SCLAVENI a Civitate Novi et Unense et lacu, qui appellatur Mursiano, usque ad Danastrum, et in Boream Viscla tenus commorantur.*" Az az: „*Melly Scythiában napnyugat felé első Nemzet a' Gepidáknak Nemzetük, nagy és híres vizektöl körül vétetve. Mert a' Tisza reájuk és a' Mi-*

Einleitung in die synchronistische Universal Historie. Göttingen, 1771. 8. S. 917. Gatterer véleménye, hogy e' hely későbbi Pótolék, hitelt nem érdemelhet.

zusokra nézve északra foly. Délre maga a' nagy Duna, napkeletre a' Tausis viz hasitja, melly ragadozó és hegyekről omló viz az Iszter vizébe sebesen befoly. Belebb hozzája Dácia fekszik korona módra, magos hovasoktól védetve, mellyeknek é s z a k f e l é n y u l ó b a l o l d a l u k m e l l e t t, és keletre a' Vistula eredetéhez képest, nagy kiterjedésre következik a' Venetha (más Kéziratokban: *Winida*) *népes Nemzet. Ez, bár nevei különbféle ágokra és lakhelyekre nézve most változók, leginkább SCLAVENUSOKRA es ANTÁKRA osztatik. A' SCLAVENUSOK Ujvárostól* (vagy *Noviváróstól,*) *és Unensétöl, és a' Mursiánus nevü tótól a' Dniester Vizéig, és észak felé a' Vistula vizéig tartózkodnak.*" *) Kérdést nem szenved, hogy Jordánesnek e' helye a' SCLAVENUSOKNAK lakhelyükről megvagyon romolva, de mind a' mellett is, hogy lehessen e' helyből akár a' Colapis vize körül fekvő Pannóniai NOVIODUNUM várost, akár a' MURSAI, az az: ESZÉKI, vagy MOSONI, az az: FERTŐ tovat kitsikarni, mi meg nem foghatjuk. Ha mi jól értjük Jordánes sorait egész kiterjedésükben, a' SZLÁV NÉPEK, értelme szerént, Silesia, Gallicia, Lodomeria és Lengyel Országokban a' DÁCIAI HEGYEK FÖLÖTT az Északi Részeknél tartozkodtak, és nem Pannóniában, nem a' Duna és Tisza folyók között. Sőt, ha megengednök is, hogy a' SCLAVENUSOK valóban akár Pannóniában, akár a'

*) Ludovici Antonii Muratorii, Rerum Italicarum Scriptores. Mediolani, 1723. fol. Tomo I, pag. 194. Jordanes, De Rebus Geticis. Cap. 5. — — Cf. Historiae Augustae Scriptores. Ex edit. Jani Gruteri. Hanoviae 1611. — — Item: Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. Frankfurt, 1822. IV. Band, S. 435. et seqq. V. Band, S. 660. et seqq.

Duna és Tisza folyók között laktak: mit következtethetne e'ből Gatterer a' JAZYGES Nemzetnek SZLÁV NYELVÉRE, ha a' JAZYGESEK Jordánes éltekor, mint imént (a' 43. §-ban) láttuk, már az ALUTA vize körül legeltek? De minden legkisebb tehető nehézségnek még árnyéka is elfog a'kor a' régi JAZYGES Nemzet Nyelvéről enyészni, ha utóbb egész készületü munkában megbizonyitani fogjuk: Hogy a' SÁRMATA Nép KÚN-MAGYAR; a' DÁCUS, vagy egyet jelentő BARBARUS, GÉTA, és GOTHUS Nemzet PALÓTZ Nemzet volt. Okainkat most itt ezen állitásunkról elő nem adhatván, velük Olvasóinkra nézve adósak maradunk.

45. §.

Minekutána ezek által a' fenéktelen Köz Vélemény gyengébb oldalait bövebben megesmértettük, itt végét szakaszthatnók azon Kérdésnek, *ha a' régi JAZYGESEK Szláv Nyelvü Népek voltak-e?* — Azonban, minthogy néhány későbbi Szláv Írók a' Lengyel Országi *Podláchia Tartományban* lakó JAZYGESEKET a' régi SÁRMATA JAZYGESEK maradékaikká tészik, 's róluk egyenesen azt állitják: hogy SZLÁV NYELVÜ NÉPEK voltak, lehetetlen tölünk e' fontos ellen okot hallgatással elmellőznünk. Sarnicius Szaniszló 1585—1587 között följegyzette: „*Tametsi autem de JAZYGUM origine plerique haesitant, tamen Sarmatas fuisse nemini dubium est; Sarmaticaque Lingua eos locutos, vel inde evinci potest, quod hactenus tam hi, qui in PODLASIA habitant, quam illi, qui ad Tibiscum in HUNGARIA hactenus manent, LINGVA SLAVONICA, licet paulo difficiliore, quam Russi utuntur. Et hic dux eorum CUNHATUS, de quo modo diximus,*

mus, nomen prorsus Russicum habuit." Az az: „*Ambár a' JAZYGESEKNEK eredetükről többnyire akadoznak az Írók, még is senki sem kételkedik róla, hogy Sármaták voltak; hogy Sármata nyelven beszéltek, már tsak a'ból is megbizonyithatni, hogy mostanig mind azok, kik PODLÁSIÁBAN laknak, mind azok is, kik MAGYAR ORSZÁGBAN a' Tisza mellett tartozkodnak, SZLÁV NYELVVEL élnek, melly nehezebb valamivel az Orosz Nemzet nyelvénél. Ez a' KUNHÁT nevü Vezérük is, kiről imént szólottunk, tiszta Orosz Nevet viselt.*" *) Ezek szerént nem tsak a' PODLÁSIAI, hanem a' MAGYAR ORSZÁGI JAZYGESEK is SZLÁV NYELVVEL éltek volna. Kitagadhatja azt Sarniciusnak, hogy a' régi JAZYGESEK SÁRMÁTIAI Népek is voltak? De ki higyje-el egyszer'smind ugyan Sarniciusnak, *puszta állitására*, hogy a' SÁRMATÁK valóban SZLÁV NYELVÜ Népek valának? Ez a' szorgalmas Férfiu azok közül való, kik Sármátia uj lakosainak nyelvükből Sármátia régi lakosainak nyelvükre következtetést készitenek. Ha mi így okoskodnánk: „A' Tánais és Volga között a' XII-dik században bizonyosan KÚNOK laktak, tehát ma KÚN NYELVEN beszélnek azok, kik a' Tánais és Volga folyók között laknak", mit mondana a' Tudomány és a' mai Tapasztalás okoskodásunkra?

46. §.

Egy másik helyen írja ugyan Sarnicius Szaniszló: „*Ptolemaeus triplices Gentes in Sar-*

*) Stanislai Sarnicii, Annales Polonici. Libro VI. ad annum 1263. — Vide: Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Lipsiae, 1712. fol. Tomo II, col. 1102.

matia ponit: maximas, minores et mediocres. Inter medias autem JAZYGAS recenset. Expresse autem Sarmatas vocat (?) JAZYGAS illos, qui Euxinum versus porrigebantur. Nomen JAZYGUM significat JUGUM, vel PAR BOUM, ab ιος ζυγὸν, id est: TANTUM PAR BOUM. Videmus enim hactenus, PODLASIOS, ubi eorum praecipuae sedes erant, tam facilem agriculturam habere, ut colonus unico jugo boum contentus sit ad exercendum commode agellum suum. Fuerunt alii JAZYGES METANASTAE dicti, eo, quod una cum familiis superatis montibus Carpaciis ad Tibiscum, ubi nunc UNGARIA est, commigrarant, ibique sedes suas fixerant. Horum reliquias adhuc extare audio, et loquuntur corrupto SERMONE SLAVONICO seu SARMATICO. Et vocantur etiam ab accolis JAZVINGES." Az az: „*Ptolemaeus háromféle Népeket helyheztet Sármátiába: Igen nagyokat, kitsinyeket, és középszerüeket. A' Középszerüek között számlálja elö a' JAZYGESEKET. Különösen Sármatáknak nevezi (?) azon JAZYGESEKET, kik az Euxinus Tenger felé kiterjedtek. A' JAZYGESEKNEK nevük a'nyit jelent, mint IGA, vagy PÁR ÖKÖR, a' görög ιος ζυγὸν az az: TSAK PÁR ÖKÖR szótól. Látjuk tudniillik most is, hogy a' PODLÁSIUSOKNÁL, hol fö lakhelyük volt, olly könyü a' földmivelés, hogy a' paraszt egy pár ökörrel meggyözi a' földmivelést. Voltak más METANASTA JAZYGESEK is, azért neveztetvén így: Mivel Házi Népeikkel, által kelvén a' Kárpák hegyeken, a' Tiszánál MAGYAR ORSZÁGBAN megszállottak. Ezeknek maradékaik, mint hallom, most is fönvagynak, és elromlott SZLÁV*

vagy is SÁRMATA NYELVEN beszélnek. A' lakosoktól JAZVINGES néven is hivatnak." *) Mivel Olvasóink Ptolemaeus sorait a' Maeótis melléki JAZYGESEKRŐL (a' 6. §-ból) már esmérik, nem szükség öket ara emlekeztetnünk, hogy Sarnicius tsak a' maga eszéből beszéli azt, hogy Ptolemaeus e' Jászokat SÁRMATAE JAZYGES néven nevezi: Inkább oda forditjuk mindenki figyelmét, hogy azon magyarázatnak, mint önkényesnek, mellyet Sarnicius a' JAZYGES névről itt adott, semmi legkisebb nyoma sintsen a' Kutfökben. Ollyan haszontalan tehát az, mint sok más számtalan hiu elmejátékok. A'ra, a' mit Sarnicius itten már másod izben mond, hogy tudniillik hallomása szerént a' MAGYAR ORSZÁGI JAZYGESEK is a' XVI-dik században SZLÁV NYELVET beszéltek, alább fogunk ügyelni. Most tanuljuk elöbb hívebben esmérni a' PODLÁCHIAI JAZYGESEKET, 's tudjuk meg róluk, ha ezek valóban SZLÁV NYELVŰ NÉPEK voltak-e?

47. §.

Már Strábónak kellett a'ról valamit, ha bár igen igen homályosan is, olvasni, vagy hallani, hogy északi Német Országban, mellyet a' Római ak az Albis vizén túl híven az ő idöjében még nem esmértek, és a' mai Lengyel Országban laktak JAZYGESEK, 's más velük rokon VAS NEMZETEK. Ő írja tudniillik ime sorokat: „*Τί δ' ἐστὶ πέραν τῆς Γερμανίας, καὶ τί τῶν ἄλλων τῶν ἑξῆς, ἔιτε Βαστάρνας χρὴ λέγειν, ὡς οἱ πλείους ὑπονοοῦσιν, εἴτ' ἄλλος μεταξὺ, ἢ ΙΑΖΥΓΑΣ, ἢ Ῥωξολά-*

*) Stanislai Sarnicii, Descriptio Veteris et Novae Poloniae. Vide: Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Lipsiae, 1712. fol. Tomo II, col. 1883.

νας, ἢ τινὰς ἄλλας τῶν Ἀμαξοίκων, ὃ ῥάδιον εἰπεῖν." Az az: „*Kik laknak a' Németeken és a' velük határosakon túl, akár azok Bastarnák legyenek, mint legtöbben gondolják, akár mások vagynak közöttük, akár JAZYGESEK, akár Roxolánusok, akár más Szekereken lakók, nem könyü megmondani.*" *) Azonban e' határozatlan helyen kivül, JAZYGES név alatt, az északi Német Országban és a' mai Lengyel Országban lakott JAZYGES Nemzetről semmi más nyom nem találtatik a' Görög és Római Írókban. Ha ellenben tudunk valamit a' JÁSZ Nemzetnek MÓR, PÁRTUS, PHILISTAEUS, és TURCUS nevéről, hamarább hihetjük azt, hogy északi Német Országban és a' mai Lengyel Országban valóban laktak JAZYGESEK. Plinius emleget MORINUSOKAT, mint *Nemzetet.* Írja p. o. (hogy egyébb helyeit elhallgassuk) Británniáról: „*Haec abest a Gessoriaco MORINORUM GENTIS littore, proximo trajectu quinquaginta M. P.*" Az az: „*Ez a' Gessoriacumi legközelebb fekvő Révparttól, melly a' MORINUS NEMZETÉ, ötvenezer lépésnyire vagyon.*" **) Paulus Diaconus beszéli a' Langobárdusokról egyik helyen: „*De qua egredientes, dum in MAURINGAM transire disponerent.*" Az az: „*Mellyből kiköltözvén, midőn MAURINGIÁBA által menni szándékoznának.*" Másik helyen: „*Igitur Langobardi tandem in MAURINGAM pervenientes.*" Az az: „*Tehát a' Lango-*

---

*) Strabonis, Geographia. Amstelaedami, 1707. fol. Tomo I, 452. marg. 294. Libro VII. — — Edit. Lipsiensis Anni 1798. 8. Tomo II, 338—339. Libro VII, cap. 2. §. 4.

**) Caii Plinii Secundi, Historia Naturalis. Parisiis, 1741. fol. Tomo I, pag. 222. Libro IV, cap. 16.

bárdusok végre MAURINGIÁBA elérvén." *) A' Ravennai Geographus följegyzette: „*Cujus* (Daniae) *ad frontem ALBES, vel Patria ALBIS. MAURUNGANI certissime antiquitus dicebatur.*" Az az: „*Dánia előtt ALBES vagy ALBIS Ország. Régenten bizonyosan MAURUNGÁNIÁNAK hivatott.*" **) Emleget északi Német Országi MOREN-LANDOT még a' *Heldenbuch* is Attila uralkodása alatt ime versekben:

Dye junck fraw var geporen
Des aller pesten Geschlecht
Nit weit im LAND zu MOREN
Aus grosser Konges mecht." ***)

Mese az, hogy e' MAURINGIA Ország a' MORE, az az: TENGER szótól nyerte nevét.

48. §.

PÁRTUSOKRÓL is, mint részént északi Német Ország, részént Lengyel Ország lakosairól több Írók emlekeznek. MAGDE-BURGOT a' régi és hiteles kutfők széltében PARTHENOPOLIS névvel illetik: Azonban *egy szerentsétlen*, de még is tekéntetre kapott, *szómagyarázat*, a' PAR-

*) Ludovici Antonii Muratorii, Rerum Italicarum Scriptores. Mediolani, 1723 fol. Tomo I, pag. 412—413. Paulus Diaconus, De Gestis Langobardorum. Libro I, cap. 11. et 13.

**) Pomponii Melae, De Situ Orbis Libri III. Lugduni. Batavorum, 1722. 8. pag. 747. Geographus Ravennas, Libro I, cap. 11. Más helyen Libro IV, cap. 18. pag. 778. tsak UNGANI név jóelő ALBIS Országról. Saxóniában feküdött.

***) Der Helden Buch in der Ursprache herausgegeben von Friedrich Heinrich von der Hagen und Alois Primisser. Berlin, 1825. 4. II. Theil, S. 57. Etzels Hofhaltung. Strophe 21.

TUS VÁROS nevezetből majd nem olly módon, mint a' *Graecia Mendax* a' Lacedaemoniai és Tarentumi régi JÁSZORNAK nevükből a' PARTHINUS név helyett SPURIUS, az az: FATTYU, későbben BASTARDUS nevet faragott, VIRGINUM CIVITAS-t, és a' PARTHIA névből MAEGTHA-LAND Országot készitett. Úgy gondolkodott tudniillik mind a' mellett is, hogy a' Szitya PÁRTUS szovat nem volt volna szabad Görög Nyelvből magyarázni, valamellyik Német Tudós, hogy a' PARTHENO-POLIS névben a' *Παρθένος* rész MAGD, az az: Szüz, a' *Πόλις* rész pedig BURG, az az: VÁROS jelentéssel bir. Ezért írta Sigebertus Gemblacensis: „*Otto construit urbem MAGDEBURG, quae et PARTHENOPOLIS, id est: VIRGINUM CIVITAS dicitur.*" Az az: „*Ottó épitette MAGDEBURGOT, melly másképen PARTHENOPOLISNAK, vagy is SZÜZVÁRNAK hivatik.*" *) Aelfred Angoly Király Orósiusában pedig valamellyik Európai északi PARTHIA helyett olvastatik: „*A' HORITIAKHOZ* (Nagy Chrobátiához) *északra fekszik MAEGTHALAND. Északra MAEGTHALANDTÓL Sermende* (Sármátia) *vagyon.*" **) Ellenben Chami és Vochburgi Arnolfus, ki Szent Emerámnak *két régi Biographusát* használta, írja Szent Emerám életében egyik helyen: „*Tradidit cuidam Turingo in finibus PARATHANORUM, ad id temporis crudelium Paganorum.*" Az az: „*Által*

*) Joannis Pistorii, Rerum Germanicarum Scriptores. Ratisbonae, 1726. fol. Tomo I, 812.

**) The Anglo-Saxon Version, from the Historian Orosius. By Aelfred the Great. Together with an Englisch Translation from the Anglo Saxon. London, 1773, 8. pag. 20. A' forditásban a' 9-dik lapon. Olvasd e'ben a' 250-dik lapon a' 22-dik Jegyzetet is.

adta egy Turingusnak a' PARATHÁNUSOK szomszédságukban, kik még a'kor kegyetlen POGÁNOK voltak." Más helyen: „*Nisi hanc in matrimonium sumseris, genti SAXONUM te tradam, quae tot daemonibus per spurcam servit IDOLOLATRIAM.*" Az az: „*Ha ezt Feleségül el nem veszed, által adlak a' SZÁSZ Nemzetnek, melly BÁLVÁNYOZÁSA által a'nyi Ördögöknek szolgál.*" *) Ha tehát Kadlubkó Vintze Lengyel Krónikájában mondatik: „*Svecia et BARBIA, quae nunc SAXÓNIA appellatur, Bohemia, Moravia.*" Az az: „*Sveczia és BARBIA, melly ma SAXONIÁNAK hivatik, Bohemia, Morávia*" **); ha Dzierswa Lengyel Országi Krónikájában olvastatik: „*Swecia, Svevia, Cassubia, SARNIA, quae nunc SAXONIA dicitur, Bohemia, Moravia.*" Az az: „*Svetzia, Svevia, Cassubia, SARNIA, melly most SÁXÓNIÁNAK hivatik, Bohemia, Morávia*" ***); ha a' SZÁSZOK több régi Íróktól HUNNUSOKNAK, az az: KÚNOKNAK neveztetnek és a' Peutingeriána Táblában SASSONES SARMATAE Ásiai Nép találtatik ****); ha mind Áfrikában, mind Ásiában, mind

*) Henrici Canisii, Thesaurus Monumentorum. Ex editione Jacobi Basnage. Antverpiae, 1725. fol. Tomo III, pag. 107. — — Saxóniának PARTHIA vizéröl olvasd: Chronicon Gottvicense. II, 673. 733.

**) Vincentius Kadlubko et Martinus Gallus Scriptores Historiae Polonae Vetustissimi cum duobus Anonymis. Gedani, 1749. fol. pag. 1. post Praef.

***) Res Gestae Principum et Regum Poloniae. Varsaviae, 1824. 8. Parte I, pag. 10.

****) Peutingeriana Tabula Itineraria. Vindobonae, 1753. fol. Segm. X. — — Cf. Gregorii Abul-Farajii, Historia Dynastiarum. Oxoniae, 1665. 4. pag. 282. 306. 's a' t.

Európában egyébb helyeken is a' MAGYAR NÉPEK között elő fordulnak a' SZÁSZOK is: Ugyan nem kell-e Kadlubkó Vintze soraiban a' BARBIA nevet, Arnolfus tekénteténél fogva is, PARTHIA névnek megigazitani? Nem kell-e a' Ravennai Geographusnak SAXÓNIAI MAURUNGANIÁJÁT ezentúl JAZYGIÁNAK venni? Ezek csak *Érintéseknek*, és nem *elégséges próbáknak* tekéntessenek a' Szász Országi Parthiáról.

49. §.

De, egyébb Történeti Helyek is emlekeznek ezen észak Európai Párthiákról. Radevicus írja: „*Quo viso Poloni de tam improviso malo perculsi, et vehementer exterriti, cum jam nihil praeter exitium sui, et destructionem terrae superesse viderent, quamvis auxilio vicinarum gentium, Ruthenorum videlicet, PARTHORUM, Pruschorum, et Pomeranorum maximum collegissent exercitum, in sola fuga spem vitae constituunt.*" Az az: „*Ezt látván a' Lengyelek, az illy nem várt rosztól meg ihletődvén és fölötte meg ijedvén, midőn veszedelmüknél, 's földük elpusztittatásánál mást nem várhattak, ámbár a' szomszéd Nemzetekből, úgymint a' Ruthenusokból, PARTHUSOKBÓL, Pruszszusokból és Pomeránusokból nagy segéd seregük volt, egyedül a' szaladásban kerestek maguknak oltalmat.*" *) Kadlubkó Vintze Lengyel Írónál találtatik: „*Polonorum vero hinc usque PARTHIAM* (Saxoniam?), *isthinc usque Ungariam, illinc usque Carinthiam crevit accessio.*" Az az: „*A' Lengyeleknek pedig innend PARTHIÁIG* (Sa-

*) Ludovici Antonii Muratorii, Scriptores Rerum Italicarum. Mediolani, 1725. fol. Tomo VI, pag. 742.

xóniáig!), onnand *Magyar Országig*, *amonnand Carinthiáig kiterjedett nevekedésük.*" Más helyen ugyan ő beszéli: „*Rursus Sbigneo muliebriter illacrymante, PARTHI Poloniae fines populantur.*" Az az: „*Sbigneus aszszonyiasan siránkozván, a' PARTHUSOK ismet Lengyel Ország határait pusztitották.*" Alább: „*Verum ille PARTHICO plus quam PARTHUS fugam eligit potius et Marii exemplo in MAZOVIAE carectis delitescit.*" Az az: „*De ő a' PÁRTUS háboruban maga, mint viszsza futó PÁRTUS, inkább a' szaladást használta, és Márius példája ként MAZÓVIA sásai között* (Mazóvia Podláchiával határos volt, következésképen e' hely a' Podláchiai JAZYGESEKRŐL szól) *elrejtezett*" Még alább: „*Adest namque Dux Belziae Vseuoldus cum Principibus Laodomiriensium, cum Haliciensium praecipuis, cum electis Tibianorum turmis, cum PARTHORUM millibus urbis subsidio.*" Az az: „*Eljött Vseuoldus Belziai Hertzeg a' Lodomeriai Fejedelmekkel, a' Gálliciai Élőkelőkkel, a' Tibiánusoknak válogatott seregükkel, és sok ezer PÁRTUSOKKAL a' város segedelmére.*" Végre ugyan ő: „*Ut ejus obsequio cunctis Ruthenorum Principibus ac PARTHORUM per ipsum partibus imperaret*" Az az: „*Hogy segedelme által minden Ruthenus Fejedelmeknek és általa minden PÁRTUS Felekezeteknek parantsolhatna.*" *) Boguphalus Posnániai Püspök is följegyzette: „*Qui Swseboldus Dux Bosiae cum*

*) Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Lipsiae, 1712. Tomo II, pag. 604. 675. 682. 787. 814. Vincentius Kadlubko, Historiae Polonicae Libro I, epist. 2. — Libro II, epist. 25. — Libro II, epist. 29. — Libro IV, cap. 14. — Libro IV, cap. 24.

Principibus Ladmiriensibus et Alliciensibus primatibus ac electorum Trbianorum et PARTORUM innumerabilibus turmis accurrens." Az az: „*Swseboldus Bósiai Hertzeg a' Lodomeriai Hertzegekkel, és Gálliciai Elökelökkel, nem különben Trbiánus válogatottakkal és számtalan PÁRTUS seregekkel sietve oda érkezvén.*" *) E'nyi tekéntet után a'ról, hogy északi Európában PÁRTUSOK laktak, kérdés többé nem lehet.

50. §.

Söt a' PHILISTAEUS Nemzetnek Lengyel Országi lakásáról is vagyon nyom a' Régiségben. Du Fresne Károly Glossáriumának azon kiadatásában, mellyet a' fáradhatatlan Adelung Kézi Szókönyv gyanánt napfényre botsátott, olvashatni: „*PHILISTAEI, errones, iidem qui Aegyptiaci. Capitulum* 19. *Legum Polon. inscribitur apud Prilus. p.* 351. „*De vagis ac Philistaeis.*" Az az: „*PHILISTAEUSOK a'nyi, mint Kóborlók, ugyan azok, a' kik az Aegyptomiak. A' Lengyel Törvény* 19. *Fejezetében Prilus...nál a'* 351-*dik lapon ez a' tzim*: „*A' Kóborlókról és Philistaeusokról.*" **) Meg nem szerezhetvén semmi uton módon a' Lengyel Törvényeknek Gyüjteményüket, itt magukból a' Kutfökböl, a' mit, ha tsak lehet, mindenkor tészünk, semmit sem mondhatunk, 's kéntelenek vagyunk megelégedni azon homályos esmérettel, hogy a' Lengyel Törvényekben is, mint a' Ma-

---

*) Friderici Wilhelmi de Sommersberg, Silesiacarum Rerum Scriptores. Lipsiae, 1730. fol. Tomo II, pag. 47. In Boguphali, Chronico Poloniae.

**) Glossarium Manuale ad Scriptores Mediae et Infimae Latinitatis. Halae, 1778. 8. Tomo V, pag. 282.

gyarokban, elő jönek a' PHILISTAEUSOK. Dogiel Okleveleit, mellyek többnyire köz ügyeket illetnek, e' tárgyra nézve héába forgattuk. Ha később a' nagylelkü Lengyel Nemzet a' PHILISTAEUS nevet, úgy, a' mint érdemli, esmérni tanulja, bizonyosan, ha tsak lehet, böviteni fogja ezen oldalról esméreteinket. Az, hogy a' PHILISTAEUSOK Mitsraimiták (Massar-ok) voltak, a' Teremtés Könyve X. Fejezetének 13—14 verseiből bizonyos: De ha Adelung az Aegyptomiak alatt TZIGÁNYOKAT ért, a' mi soraiból igen hihető, nagyon eltéveledett. Talán illyen botlásba esett a' Tzigányokról írtában a' tudós Grellman is ime soraiban: „*Legmeszszebb kiterjedett Tzigány nevük. Igy hivatnak ezen emberek most nem tsak Lengyel Országban, hol azonban ez előtt az egészen különös PHILISTAEUS néven is neveztetének* (*Promtuarium Statutorum Regni Poloniae. Per Paul. Scerbic. Brunsbergae*, 1604. *fol. Parte I*, *pag.* 55); *hanem Német*, *Olasz és Magyar Országban is.*" *) Ha a' Tzigányok, a' mit maga Grellmann vitat, *Hindostánból* valók, nem voltak kétségkivül *Aegyptomiak*, vagy *Philistaeusok.* Ha mindazonáltal Scerbic Pál, kit Grellmann tekéntetül fölhoz, és a' kinek munkáját mi hasonlóképen megszerezni nem tudtuk, igazat írna is a'ban, hogy a' Lengyelek régenten a' PHILISTAEUS nev alatt TZIGÁNYT értettek, ez az egész eset tsak egy *hibás szokásra* mutatna. A' Történet Visgáló kötelessége semmit, a' mi a' történeti valóságot kifejtheti, el nem hallgatni. Mi tehát, hogy másoknak e' tárgyról utat nyissunk, szólottunk róla; azonban, minthogy Dlugoss Len-

*) H. M. G. Grellman, Historischer Versuch über die Zigeuner. Göttingen, 1787. 8. S. 21.

gyel Iró (a' 16. §. szerént) a' PHILISTAEUS szovat JÁSZNAK *helyesen* használta, van okunk kételkedni Scerbic Pál mondásán. Minden esetre azért, hogy az *Osmán Nemzetet* ma mindenki egy gyáva szokás kezdő után *Török Nemzetnek* nevezi, az *Osmánok* nem valának *Törökök*, 's hogy nem valának, azt az Európai *hibás szokás* ellen a' *Törökök* maguk is *helyesen* állitják *) Itt várjunk az időtől, melly a' kétséget könnyen elszélesztheti.

51. §.

Mivel épen a' TURCUS nevezetet magától elmellőző *mostani Török Nemzetet* hoztuk föl például, 's másfelől Abul-Farájius, mint a' 7-dik §-ban láttuk, az A'-JÁSZ Nemzetet nevezi TURCUS névvel, Gilo Kárdinális pedig, a' miről fölebb a' 37. §-ban volt szó, a' TURCUS nevet a' PARTUS Nemzet nevévé tészi: Igen ide illő kérdeni, vallyon Európa északi részeiben nem laktak-e TURCUS Népségek? Laktak igen is, és ez által a' mondattakra uj hitelesség sugárzik. A' Langfedgatal nevü régi észak Euró-

*) Laonici Chalcocondylae, Historiarum Libri X. Parisiis, 1650. fol. pag. 408. col. 1. In Joannis Leunclavii Pandectis Historiae Turcicae. Irja Leunclávius: „*Osmanici.... Turcos se dici nolunt.*" — — Mr Bruzen la Martiniere, Historisch-Politisch-Geographischer Atlas der ganzen Welt. Leipzig, 1749. fol. XI. Theil, S. 1167. — — Mohammedis Mirchond, Historia Priorum Regum Persarum. Persice et Latine. Viennae, 1782. 4. pag. 65—66. — — Joseph von Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches. Pest, 1827. 8. I. Band, S. 1. Itt mondatik: „*Während die Osmanen, wirkliche Türken* (!?), *sich durch diesen Nahmen heute entadelt wähnen.*" Illy fontos tárgyot néhány sorban eldönteni nem lehet.

pai Király Lajstromban mondatik: „*Voden, quem nos Odenum vocamus. Ab eo descenderunt plurimae Regum stirpes in plaga mundi septemtrionali. Erat ille Rex TURCARUM. Fugit a' Romanis Aquilonem versus.*" Az az: „*Voden, kit mi Odenusnak hivunk. E'tőlszármoznak legtöbb Királyi Ágok az északon. Volt TÖRÖK KIRÁLY. Futott a' Rómaiaktól észak felé.*" *) Egy Islandiai régi Krónika Töredékében állittatik: „*Origines omnium historiarum in lingva Septemtrionali earum, quae veritatem sequuntur, incipiunt, cum TURCAE et Asiani Aquilonem inhabitabant.*" Az az: „*Minden ollyan északi Históriák, mellyek valóságot adnak elő, azon kezdetnek, midőn a' TÖRÖKÖK és Ásiánusok laktak az északon.*" **) Bremai Ádám mintegy 1056-dik év után írta: „*Postea longis terrarum spaciis regnant Sveones, usque ad Terram Feminarum. Supra illas Wilzi, Mirri, Lami, Scuti et TURCI habitare feruntur usque ad Ruzziam.*" Az az: „*Azután nagy kiterjedésre uralkodnak a' Sveonesek Amazon Országig* (Kún Országig). *Ezek fölött vagynak a' Wilzusok, Mirrusok, Lámusok, Scutok, és TÖRÖKÖK, mint mondatik, Ruzziáig.*" ***) Bremai Ádám

*) Jacobi Langebek, Scriptores Rerum Danicarum Medii Aevi. Hafniae, 1772. fol. Tomo I, pag. 3. — — Erici Michaelis Fant, Scriptores Rerum Svecicarum Medii Aevi. Vpsaliae, 1818. fol. Tomo I, pag 1.

**) Jacobi Langebek, Scriptores Rerum Danicarum Medii Aevi. Hafniae, 1773. fol. Tomo II, pag. 34. — — Ezek mondatnak, mint Langebek állitja, a' legrégiebb KIMBEGLA tzimü északi Történetes Könyvben is. Ezt mi nem láthattuk.

***) Erpoldi Lindenbrogii, Scriptores Rerum Germanicarum Septemtrionalium. Hamburgi, 1706. fol. pag. 58.

régi Scholiastese is beszéli: „*Usque hodie TURCI, qui prope Ruzzos sunt, ita vivunt, et reliqui Scythiae Populi*" Az az: „*Mai napig így élnek a' TÖRÖKÖK, kik a' Ruzzusok mellett laknak, és más Scytha Népek.* *) Itt a' Scholiastes a' TÖRÖK Népet a' SCYTHA Nép közé számlálja. Schems-ed-din Dimeschki Arabs Író följegyzette az Európai északról, hogy ott laknak: „*Szláv és TÖRÖK Népek, hasonlók a' barmokhoz és állatokhoz, kik más Nemzeteknek nyelvüket nem értik.*" **) Az már a' fő dolog, kitsodák valának ezen észak Európai TÖRÖKÖK? Az *Osmánokról* itten szó sem lehet, azért más Nemzetet kell a' TÖRÖK vagy TURCUS név alatt keresni.

52. §.

Schlözer e' név határozást igen röviden elvégezte egy két hatalom szóval. Egy helyen írta a' SCYTHÁKRÓL: „*Der Name SKYTH heist nichts.*" Az az: „*A' SKYTHA név semmit sem jelent.*" Más helyen mondja: *Immer SKYTHIEN, das doch nichts als „TERRA INCOGNITA BOREALIS" bedeutet.*" Az az: „*Mindig tsak SKYTHIA, bár ez semmi mást, mint „ESMÉRETLEN ÉSZAKI FÖLDET" nem jelent.*" A' harmadik helyen még meszszebb megyen, 's merészen tanitja: „*Es war eine Zeit, wo die Chroniken Schreiber mit dem worte UNGER, UNGARI gerade so spielten,*

---

*) Erpoldi Lindenbrogii, Scriptores Rerum Germanicarum Septemtrionalium. Hamburgi, 1706. fol. pag. 59. Nota 77.

) C. M. Frähn, Ibn-Foszlans und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit. St. Petersburg, 1823. 4. S. 190. Nota *).

wie mit TÜRK und HUNNE." Az az: „*Volt idö, midön a' Krónika Írók az UNGER és UNGARI szóval épen úgy játszottak, mint a' TÖRÖK és HUNNUS szóval*" *) Ezek szerént Schlözer véleményéböl a' TÖRÖK szó egy idöben épen olly semmit sem jelentö volt, mint a' SKYTHA, UNGER, UNGARUS és HUNNUS szovak. A' negyedik helyen ellenben, mivel ott a' Bremai Ádám TURCUSAIRÓL folyt a' beszéd, és ezen nagy tekéntetü Író hitelességével tréfálni nem akart, egyedül azon oknál fogva, hogy az ABÓIAK Finnlandban magukat TURCULAINE néven nevezik, Bremai Ádám TURCUSAIT határozottan FINNUSOKKÁ tészi. **) Egy másik elöbb kijött könyvében, mellyben egyenesen a' mai Osmán Nemzet eredetét fejtegette, Schlözer igen derekasan állitja, hogy az Osmánok egészen más eredetü Népek, mint a' PÁRTUSOK, mint a' PACINACITÁK, mint a' MAGYAROK, mint a' CHAZAROK, mint a' SCYTHÁK, HUNNUSOK, BULGARUSOK, A'VÁROK, és UZUSOK, melly Népeket a' régi Írók széltében TURCUS névvel illetnek: De más részröl e' munkájában sem állapitja meg, ha ezen Népek hibátlanul hivattak-e TURCUSOKNAK, helyesen neveztetnek-e vagy hibáson TURCUSOKNAK *különösen az ezen nevet saját vallása* szerént is megvetö OSMÁNOK, 's kik voltak különösen a' RÉGI TÖRÖKÖK? ***) Frähn tanitja: „*Ob hier unter den TÜRKEN Chasaren*,

---

*) Nestor. Von August Ludwig Schlözer. Göttingen, 1802. 8. II. Theil, S. 113. 123. 115. 36.

**) Nestor. Von August Ludwig Schlözer. Göttingen, 1802. 8. II. Theil, S. 55. — —.

***) August Ludwig Schlözer's, Kritisch-historische Neben Stunden. Göttingen, 1797. 8. S. 106—107.

oder Petschenegen, oder Komanen, oder auch sonst ein nicht Slawischer Volk im Osten oder Süden Russlands zu verstehen sey, muss dahin gestellt bleiben, da man das Zeitalter, welchem diese Notiz angehört, nicht weiss, und der Nahme TÜRK bei den Arabern oft fast eine eben so vage Bedeutung hatte, als der Nahme SCYTHE bei Griechen und Römern. Zwar sind bei jenen unter der Benennung TÜRK häufig keine andern als CHASAREN gemeint; aber es finden sich doch auch wiederum Stellen bei ihnen, wo CHASAREN und TÜRKEN als verschiedene Nationen erscheinen." Az az: *„Ha itt a' TÖRÖKÖK alatt Chasárokat, vagy Pacinacitákot, vagy Kumánusokat, vagy egyébb Orosz Országhoz képest kelet-e vagy délre lakó nem Szláv Nemzetet kell-e érteni, azt meghatározni nem lehet, mint hogy ezen Tudósitásnak időkora esméretlen, és a' TÖRÖK név az Arabs Íróknál gyakran épen ollyan bizonytalan jelentésü, mint a' SCYTHA név a' Görögöknél és Rómaiaknál. Igaz, hogy náluk igen gyakran a' TÖRÖK név nem mást, mint CHASÁRT jelent: de találtatnak náluk még is ollyan helyek, mellyek szerént a' CHASÁROK megkülönböztetnek a' TÖRÖKÖKTÖL."* *) Minden tisztelet mellett, mellyel Frähn eránt viseltetünk, kéntelenek vagyunk kimondani, hogy e' sorokban, a' mint sok való, úgy nem való is fekszik. A' mi a' SCYTHÁKRÓL mondatik, az tévedés; a' mi pedig a' TÖRÖK nevet illeti, a'ról bizonyos, hogy, midön CHASÁR helyett áll,

---

*) C. M. Frähn, Ibn-Foszlans und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit. St. Petersburg, 1823. 4. S. 41. Nota 5.)

a'kor KÚNT; midön pusztán áll, és a' CHAZÁR névvel ellentételben vagyon, a'kor rendesen JÁSZT jelent. Minden esetre tehát Frähn sem határozta meg a' TÖRÖK nevet.

53. §.

Így bánt a' TÖRÖK névvel legújabban Hammer is, midön egy tzikkelyben könyü munkával elvégezte a' TÖRÖK névröl tehető kérdéseket és nehézségeket. Ezek sorai, rövidség miatt, tsak nemzeti nyelvünkön: „*Igen régi a' TÖRÖK Nemzet, mellynek még uralkodó ágát tészik az OSMÁNOK. Türk ösatyjuk, kitöl maguk magukat származtatják, minden hihetöség szerént egy a'val, kit Herodotus TARGITAOS, és a' Szent Írás TOGHARMA néven emlit. Némelly Nemzetek maguknak Török nevet adtak, némellyek a' Török név helyett egészen ellenkezö Neveket fogadtak el. A' Tatár és Mongol Történet Írók azt véltek, hogy az által, ha a' két képzelt Tatár és Mogol Testvértöl, Türk utóitól, ki heted ízi maradéka volt Jáfetnak, származtatják Nemzetüket, azt nemesbé tészik, míg az Osmánok, kik igazi (!) Törökök, e' név által betstelenittetni vélik magukat, mert alatta tsak kóborló Tsapatokat, és Barbarus Népeket értenek, mint a' Görög és Római hajdan az egész SCYTHA Nemzet neve alatt. Egyébaránt már Plinius és Pomponius Mela esmérték nevüknél fogva a' Törököket, kik Herodotusnál, másolás hibából, az Amurgius név alatt is látszanak lappangani. A' Byzantinus Írók öket majd Persáknak, majd Magyaroknak nevezték a' nélkül, hogy legkisebb rokonságuk volna a' Persáknak a' Törökökkel, vagy a' Magyaroknak a' Persákkal.*

Chalcondylás nem tudta elhatározni magát, ha a' Törököket Scythákká, vagy Parthusokká tegye-e? és Phrantza még azon, az elkortsosult Görögök büszkeségüknek kedvezö, Regét is fölvette, hogy az Osmáni Uralkodó Ház Comnenus Isáktól származik, ki Hitét 's Nemzetét elhagyván, mivel Arabs nyelven jól beszélt, a' Persáknál, az az: Törököknél (bár ezek sem Persák, sem Arabsúl nem beszélnek) igen kedveltetett, 's mivel igen sok Római és Görög Novellákot Arabs nyelvre leforditott, mint egy második Mohammed tiszteltetett is; feleségül vevén a' Seleucida uralkodónak leányát, tőle származott volna Suleiman Ertoghrul Atyja, ki Osmánt nemzette. Más nem Byzantiumi Írók a' Törököknek Trójai eredetükről mesélt ek, 's öket Teucer és Hektor maradékinak tették. Jovius Pál, V. Károly Tsászár Történet Írója, ki az ujabb kort az Osmán Nemzet Történeteivel és Hadi Rendszabásaival elsö esmértette meg, nem kételkedett róla, hogy ezek Volgai Tatárok voltak, és még nem igen régen a' TÜRK, az az: TÖRÖK nev a' TEREK viz nevétöl származtatott.' *) E' sok mese között híre sints a' régi Észak Európai TURCUS Nemzetnek; híre sints azon TURCUS Nemzetnek, mellyröl egyik helyen írja Abul-Farájius: „*És elvevé feleségül Ábrahám Kenturát, a' TÖRÖK Király leányát.*" Más helyen ugyan ö írja: „*Móses Arábiába futott, 's feleségül vevé az Aethiopiai Saphurát, Jetró leányát, ki fia vala a' Madianitai Révelnek, Dedán fiának, ki fia vala*

---

*) Joseph von Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches. Pest, 1827. 8. 1. Band, S. 1—2.

Ábrahámnak Kentura TÖRÖK leány feleségétől." *)

54. §.

A' harmadik helyen írja Abul-Farájius Nagy Constantinus uralkodásáról: „*És elválosztattak a' Görögöknek tartományaik a' Rómaiaknak tartományaiktól különbféle közben lakó TÖRÖK Nemzetségek által, kik itt Tábort ütöttek, 's a' Görög Birodalomnak sok városait elpusztitották, nem is lehet ma már Constantinápolyból Rómába máskép, mint tengeren, menni.*" **) A' Kosztavár és Róma között lakó TÖRÖK Népeket itt akár Nagy Constantinus Tsászár korára, akár Abul-Farájius élete korára (ki 1226—1286 évek között élt) vegyük, *Osmánokról* e' helyen bizonyosan szó nem lehet: *Más Népet* jelentett tehát Abul-Farájiusnál is a' TÖRÖK név, mint sem *Osmánokat.* Úgy de mitsoda Nép volt hát ez a' Róma és Kosztavár között lakó TÖRÖK Nép is? — Megmondja ezt is, az észak Európai TÖRÖK Nép miségét is, a' régi Islandiai Krónika Töredéke ime szovaiban: „*THRACIA eadem est, ac Graecia. Eam primus incoluit Tiras filius Japheti, filii Noae. Ab illo gens ea descendit, quae TURCARUM nomine venit*" Az az: „*THRÁCIA épen az, a' mi Görög Ország. Ezt elsö laktà Tiras, Japhetnek, Noe fiának, fia. Tóle származik azon Nemzet, melly TÖRÖK nevet visel.*"

---

*) Gregorii Abul-Farajii, Historia Compendiosa Dynastiarum. Arabice edita et Latine versa ab Edvardo Pocockio. Oxoniae, 1663. 4. pag. 14. 17.

**) Gregorii Abul-Farajii, Historia Compendiosa Dynastiarum. Arabice edita et Latine versa ab Edvardo Pocockio. Oxoniae, 1663. 4. pag. 69.

*) Bár melly *nevetségeseknek* látszanak is e' sorok, bár *nem mentek is tévedésektől*, e' Krónika még is igazat beszél, midön a' TRÁKOKAT, másképen TRÉKEKET tészi TÖRÖK, vagy TEREK Nemzetnek. Azt, hogy THRÁCIÁT egygyé tészi GÖRÖG Országgal, Írója élte korából kell magyarázni; azt ellenben, kik voltak a' régi TRÁKOK, vagy TRÉKEK? nem töle, hanem a' régi számos kutfőkből kell megtanulni. Ezek szerént pedig, a' mit már mindenki tud, az ILLURIÁK, GETÁK, vagy is GOTHUSOK, a' JAZYGESEK, a' SÁRMATÁK, egyszóval az Európai SCYTHÁK és PÁRTUSOK voltak a' régi TRÁKOK és TRÉKEK. Mondjuk ki hát bátron, hogy THARAKA Arabs nyelven a'nyit jelent, mint Római nyelven DESERUIT, RELIQVIT, MISSUM FECIT **); — TARECH Buxtorfnál a' Semita nyelvekben a'nyi, mint EXPULIT, EJECIT; — TIRUCH a'nyi, mint EXPULSIO, EJECTIO, EXILIUM. ***) E' gyökerekből eredett Napkeleten a' TÁRAK, vagy TEREK, és TARASZ, vagy TERESZ, az az: EXUL, DESERTOR szó, melly épen a'nyit jelent Semita Nyelveken, mint a' PÁRTUS Szitya szó. És valóban mind PÁRTUS Nemzetek azok, mellyek a' régi Kutfőkben TURCUS nevet viselnek, addig: Míg a' Seleucidai Törökök, kiket Abul-Farájius Arabs Krónikájában GÁZ vagy GÁZZ, (nem

---

*) Jacobi Langebek, Scriptores Rerum Danicarum Aevi Medii. Hafniae, 1773. fol. Tomo II, pag. 36.

**) Jacobi Golii, Lexicon Arabico-Latinum. Lugduni Batavorum, 1653. fol. col. 379.

***) Joannis Buxtorfii Patris, Lexicon Chaldaicum, Talmudicum et Rabbinicum. Basileae, 1639. fol. col. 2648—2649.

GUZAEUS) TÖRÖKÖKNEK, Syrus Krónikájában pedig GÁZ, vagy GÁZZ HUNNUSOKNAK, az az: JÁSZ-HUNOKNAK nevez, a' *mai Osmánoktól* elnem nyomattak, és ezek az igazi TÖRÖK Országot magukévá nem tették. *) Ezen rövid Éréntéseket máskor nagyobb készülettel elöadni fogjuk. Addig is legyen elég kimondani, hogy az Észak Európai *Törökök* valóban *Pártus* Népek voltak, 's hogy jól irta Gilo Kárdinális, kinek sorait fölebb a' 37. §-ban olvastuk, hogy a' TURCUSOK és régi PÁRTUSOK egy Nemzetet tevének. Midön Schlözer, megemlitvén, hogy a' Byzantinus Írók a' PÁRTUSOKAT hivták TÖRÖKÖKNEK is, írja: „*Auch mit PARTHERN haben die Byzantinischen IGNORANTEN (!) die TÜRKEN häufig vermengt.*" Az az: „*A' PÁRTUSOKAT is gyakran öszvekevertek a' Byzantiumi TUDATLANOK (!) a' TÖRÖKÖKKEL.*" a'kor a' maga hézagait, a' mit gyakorta tett, más régiebb hiteles Írókra keni. **).

55. §.

Nem ollyan *Ujak* azok, a' miket itten a' TÖRÖK név jelentéséröl mondottuk, mint sokan gondolják. Már Leunclávius írta Mornaeus Fülöp Frantzia Tudós Férfiuról: „*Quum nomen ipsorum TURCORUM Hebraica Lingua significet EXSULES, et contumeliosum apud ipsos habeatur.*" Az az: „*Midön maga a' TÖ-*

*) Gregorii Abul-Farajii, Historia Compendiosa Dynastiarum. Arabice edita et Latine versa ab Edvardo Pocockio. Oxoniae, 1663. 4. pag. 222. — Gregorii Abul-Pharagii, Chronicon Syriacum. Lipsiae, 1789. 4. Tomo II, pag. 229. 235.

**) August Ludwig Schlözer's, Kritisch-historische Nebenstunden. Göttingen, 1797. 8. S. 106.

RÖK nev Sidó nyelven VÁNDORT jelent, és náluk (a' mai Törököknél) *tsufosnak tartatik.*" *) Pray György is beszéli Podesta Jánosról: „*Joan. Bapt. Podesta, Linguarum Orientalium sub Leopoldo M. Profess., in Dissert. Academica ab radice TARAKA, quae nobis Latinis idem so nat, ac dereliquit, deseruit, nomen TURCORUM derivat.*" Az az: „*Podesta Keresztelö János, Nagy Leopold alatt a' Napkeleti Nyelveknek Tanitójuk, egyik Értekezésében a' TARAKA gyökértöl, melly deákul a'nyit jelent, mit dereliquit, deseruit, származtatja a' TÖRÖK nevet.*" **) Egyébaránt tegyük le azon Elöitéletet, hogy ezek haszontalan szó magyarázatok: Illyenekkel teljes a' régi história. Ha ezekre nem ügyelünk, száz, megszáz, értetlen nevek fognak zürzavar módra elöttünk haszonvehetetlenül állani. Tsak a'tól örizkedjünk, hogy az önkényt vigyázton vigyázva kerüljük. Nem szabad másként *Nemzeti Nevet magyarázni*, mintúgy, ha maga a' Történet Tudomány, 's e'nek leghitelesebb kutföi elégséges hitelt és meggyözödést szülhetve föntartották valamelly Nemzeti Név jelentését, 's ha ezt századról századra világosithatják ujabb meg ujabb talpkövek. — Ha bizonyos az a' mai tapasztalásból, hogy Niederland, Holland, les Pays-bas, Német Al-Föld egy ORSZÁGNAK nevei; — továbbá, ha ma hibátlanul mondhatja a' Magyar Iró: „*A' Bajor Nemzet, Német.*"; ha ma hibátlanul mondhatja az Olasz

---

**) Laonici Chalcocondylae, Historiarum Libri X. Parisiis, 1650. fol. pag. 408. In Joannis Leunclavii, Pandectis Historiae Turcicae.

**) Georgii Pray, Annales Veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum. Vindobonae, 1761. fol. pag. 196. Nota 1.)

Író: „*A' Bajor Nemzet*, *Tedesco.* — ; ha ma hibátlanul mondhatja a' Deák Író: „*A' Bajor Nemzet*, *Germanus*"; ha ma hibátlanul írhatja maga a' Német Író: „*A' Bajor Nemzet Deutsch.*": Miért nem tehettek volna hajdan is egy Nemzet nevét különbféle hangu több Nevezetek? És, ha nem bizonytalan jelentésü azért ma a' GERMANUS név, hogy a' *Bajor* is, a' mai *Szász is*, a' *Burkus* is, a' *Sváb* is, az *Austriai* is, a' *Tyrolisi* is, a' *Badeni* is, a' *Würtembergi* is, a' *Turingiai* is, a' *Hannoveránus* is 's a' t. GERMANUS: Miért volna bizonytalan jelentésü a' SCYTHA, vagy TURCUS név is azért, hogy a' *Magyar* is, a' *Kún* is, a' *Jász* is, a' *Székel* is, a' *Palótz* is, a' *Vál* is, az *Úz* is, a' régi igazi *Orosz* is, a' *Vári*, vagy *Vár-Kún* is, a' *Bulgarus* is, a' *Trax* is, a' *Geta* is, a' *Dácus* is, a' *Sármata* is 's a' t. SCYTHA, vagy TURCUS néven jö elö a' Történetíróknál?- Gondolkodva bövitsük a' Históriai Tudományt, 's majd sebes lépésekkel elö menni fogunk. Magunk szemével lássunk, 's majd nem lészünk *Zerusok* a' Tudomány körében!

56. §.

Bövebben tanulván esmérni a' közelébb mondattakból az Észak Európai MORINUSOKAT, PARTHUSOKAT, PHILISTAEUSOKAT és TURCUSOKAT, nem lehet már a'ról kételkedni, hogy Strábónak Észak Európai JAZYGESEI valóban laktak Északi Európában: Mindazonáltal nem lészen fölösleg még elöbb, mint sem a' PODLÁCHIAI, JAZYGESEKNEK nyelvükröl értekezzünk, futólag, és minden próbák nélkül, mellyek ismét meszsze vezetnének bennünket, némellyeket Olvasóinknak tudtukra adnunk. Illyen mindenek elött az, hogy azon MORINUSOKAT,

kik Frantzia Országba vettek későbben lakhelyet, a' Frantzia Írók, a' Frantzia ARC = ÍJ szótól, ARCHERIUSOKNAK, az az: JÁSZOKNAK nevezik, 's hogy már Plinius szerént is laktak a' MORINUSOK között TOXANDEREK, kiknek Görög Nevük nyelvünkön JÁSZ FÉRFIAKAT jelent. Illyen az, hogy a' MORINUSOKAT a' Római Classicusok és a' régi Angoly Írók BRITANNUS NEMZETNEK nevezik, 's hogy azok, kik ma a' régi Britanniától Britannusoknak hivatnak, nem maradékaiak a' régi Britannusoknak. Illyen az, hogy a' BRITANNUS név a' régi LUCÁNUSOKNAK nyelvükön EXUL jelentéssel birt, és hogy Lucánia mellett Olasz Országban PHILISTINUSOK, PARTHUSOK, BRETTÁNUSOK és különösen JÁSZOK is laktak. Illyen az, hogy Britanniában különbféle Forditások alatt mind a' HÉT MAGYAR NEMZETNEK története előjö a' legrégiebb időkből, 's hogy viszontag a' Rómaiak alatt Pannóniában, és II András Király alatt Magyar Országban is laktak BRITÁNUSOK. Illyen az, hogy a' régi Angoly Történet Írók, a' mit eddig, mivel megmagyarázni nem tudták, Mesének tartottak, a' BRITANNUSOKAT a' SCYTHÁKTÓL és PHILISTAEUSOKTÓL származtatták. Illyen az, hogy a' Morinusoknak AMORICA és ARMORICA nevü TARTOMÁNYUK más néven LETAVIA, az az: LETTIA, vagy LITHUANIA néven is előjö. Illyen végre az, hogy a' Németek, a' WALE = PEREGRINUS, ALIENIGENA, ADVENA és EXUL Német Szótól, a' PÁRTUSOKAT igen helyesen WALWEN néven (p. o. a' Livóniai Krónikában: „*In terra VALVORUM Paganorum, qui PARTHI a quibusdam dicuntur.*") nevezik, 's hogy Magyar Országba is a' Német Írók a' XIII. és XIV-dik században WALWEN Népet (tehát PÁRTUSO-

KAT) helyheztetnek. Mind ezek is tsupa Érentések, mellyekröl mostanig kevés Tudós Férfiu gondolkodott mind a' mellett is, hogy a' Kutfök ezekröl világosan és határozottan szólanak. Mélyebb tisztelettel viseltetünk mi a' mély gondolkodásu, 's minden nagyban örömöt és gyönyörüséget találó Angoly Nemzet eránt, mint sem hogy dirib darabban adnók itt, helyén kivül, a' régi BRITANNUS Nemzet esmértetését. Lássuk inkább nagyobb gonddal most már a' Podláchiai JAZYGESEKET, kiktöl fölebb, hogy öket hívebben megesmértethessük, félre térni látszattunk.

57. §.

Podláchia Tartomány Lengyel Országban fekszik, 's Podlasze, Polé'sie, Polescensis Tractus, Polessia, Podlasia és Subsilvana Regio nevet viselt. *) Lakosairól, mint JATWJÁGI Népröl, elöször Nestor tészen emlitést ime soraiban: „983-*dik Évben elment Wolodimir a' JATWJÁGIAK ellen, meggyözte a' JATWJÁGIAKAT, Országukat elfoglalta, és Kiowba viszsza tért.*" Más helyen: „1038-*dik Évben Jaroszláw a' JATWJÁGIAK ellen ment.*" **) A' Német Nestorban e' Jatwjágiak Jätwägen nevet viselnek. Podláchiának lakosai későbben a' Lengyel Krónikában JAZMIZIFAE néven jönek elő. Egy helyen olvastatik:

*) Gregorii Cnapii, Thesaurus Polono-Latino-Graecus. Cracoviae, 1643. fol. Tomo I, pag. 738.

**) Nestors, Aelteste Jahrbücher der Russischen Geschichte. Von Johann Benedict Scherer. Leipzig, 1774. 4. S. 97. 126. — — Cf. Karamsin's Geschichte des Russischen Reiches. Riga 1820. 8. I. Band, S. 165. 355. Nota 411.) — II. Band, S. 21—22. Anmerkungen. S. 13. Nota 27.) — IV. Band, S. 272. Nota 87.)

„1264. *Cracovienses vicerunt JAZMIZITAS XVIII. Julii.*" Az az: „1264-*dik évben a' Krakkóiak meggyöztek a' JAZMIZITÁKOT Junius 14-dikén.*" Más helyen beszéli a' Lengyel Történetíró: „1281. *Dux Lestko Cracoviensis Sendomiriensis et Syradiensis persecutus est YAZMIZITAS admonitus in somnio per Archangelum Michaelem, et comprehendit eos ultra Nareff, quibus superatis reduxit totam praedam, quam ipsi de Lublin abduxerant, in quo conflictu nullus hominum occisus est de ipsius exercitu, ubi et mirabile* (!) *accidit, quia canes, quos praedicti Gentiles adduxerant, viso Christianorum exercitu coeperunt gaudere, et exultare, per signum, quo simul cum Christianis in occisionem Gentilium conversi sunt, mordentes atrocissime. Eodem anno fuit maxima fames in terra Cracoviensi, per quam famem infinita millia hominum iverunt alii in Russiam, alii in Ungariam.*" Az az: „1281-*dik Évben Lestkó Krakkói, Sándomiri és Syrádiai Hertzeg, Mihál Archangyaltól álmában megintetvén, üldözte a' YAZMIZITÁKOT, és a' Nareffen túl őket elérte, kiket meggyőzvén vissza nyerte mind azt a' prédát, mellyet ezek Lublinból magukkal elvittek. Ezen ütközetben seregéből egy ember sem életett meg, hol valami tsudálatos* (!) *dolog is történt, mivel a' Kutyák, mellyeket az említett Pogánok magukkal hoztak, látván a' keresztyén sereget, elkezdettek örvendeni, ugatni, ugrándozni, 's bizonyos jelre együtt a' Keresztyénekkel a' Pogán Nép öldöklésére viszsza fordultak igen dühösen harapdozván. Ugyan ezen évben nagy éhség volt a' Krakkói Földön, melly miatt számtalan ezer ember részént Russiába, részént Magyar Országba kiköltö-*

zött." *) Egyek voltak-e e' JAZMIZITÁKKAL azon JENTUESONES, más néven JENTUOSI, Lengyel Országi POGÁN Népek, kikröl 1255-dikben és 1256-dikban a' Pápai Bullák emlekeznek? mi azt meghatározni nem bátorkodunk. **)

58. §.

Kojalowicz Albert Wiuk oda hajlott, hogy a' Podláchiai JATWJÁGIAKNAK nevük nem egyébb, mint a' SUBSILVANIA névnek Lengyel Fordittatása. Írja tudniillik: „*Illud tamen apud omnes extra controversiam: Universam hanc Sarmatiae Europaeae portionem, quae Prussiam, Samogitiam, Curoniam, Livoniam, Esthoniam, Litvaniam, JATVIEZIAM seu SUB-SILVANIAM, aliasque aliquas a Venedico mari remotiores terras complectitur, ab illis olim Populis habitatam fuisse, quibus communis ut sermo, ita et origo cum Litvanis. Gothos eos alii, Cimbros alii fuisse volunt, ex insulis Gethici Oceani egressos. At vero, quoniam numerosissimi hi Populi mutatis primis sedibus tota late Europa, sub diverso nomine saepius exundarunt; non est planum, quo nomine ab externis scriptoribus appellentur ii ipsi, qui nostratibus dicuntur Prussi, Litvani, Samogitae, Lotavi, JATVINGI, Poloucii, Piecinigi. Mihi inter tot ambages, ubi cardo rei solis conjecturis vertitur,*

*) Vincentius Kadlubko et Martinus Gallus Scriptores Historiae Polonae Vetustissimi cum duobus Anonymis. Gedani, 1749. fol. pag. 37. 41.

*) Lucae Wadding, Annales Minorum, seu Trium Ordinum a S. Francisco institutorum, Romae, 1732. fol. Tomo III, 387. Nro 16. — Tomo IV, 40. — A'nyi bizonyos, hogy a' JÁSZOK viseltek AESONES nevet is.

delectum instituenti non leve argumentum e Wolfgango Lazio fuerit, antiquitus eos Populos HERULOS nuncupatos." Az az: „*A' mindenki elött túl vagyon kétségen: Hogy egész Európai Sármátiának azon részét, melly Prussiát, Samogitiát, Curóniát, Livóniát, Esthoniát, Litvániát, JATVIEZIÁT az az: SUB-SILVÁNIÁT, és némelly más a' Venedus Tengertöl meszszebb fekvö Földeket foglalja magában, hajdan azon Népek lakták, kiknek mind nyelvük, mind eredetük egy volt a' Litvánusokkal. Nékik öket Góthusoknak, mások Cimbrusoknak tartják, és a' Gothus Tenger szigeteiböl vezetik-ki. De mivel e' nagy számu Népek, elhagyván elsö lakhelyeiket, sok féle Nevek alatt egész Európát mintegy elboritották, nem könyü meghatározni, minö néven emlittetnek a' külföldi Iróktól azok, kiket a' mi Iróink Prussusoknak, Litvánusoknak, Samogitáknak, Lotavusoknak, JATVINGUSOKNAK, Palótzoknak, Pacinacitáknak neveznek. Nekem e' nyizavar között, midőn itten minden tsak találgatáson épülhet, nem tsekély okom vagyon a' választásban Lázius Wolfgang után e' Népeket HERULUSOKNAK nevezni.*" *) Thunmann János is állitotta: „*Die JATWAEGER haben ohnstreitig diesen Namen von der Lage ihres Landes neben den Lechen erhalten. Er ist eine Polnische Uebersetzung des verdorbenen einheimischen Namens POLLEXIANI, den ihnen Kadlubek giebt.*" Az az: „*A' JATWAEGOK nevüket bizonyosan Tartományuk Fek-*

*) Scriptores Rerum Polonicarum. Amstelodami, 1698. 4. Tomo III, pag. 5. Albertus Wiuk Kojalowicz S. J., In Historia Litvaniae. Libro I.

vésétől a' Lechek mellett nyerték. Ez tudnüllik a' megromlott hazai POLLEXIÁNUS Névnek, mellyen őket Kadlubkó nevezi, Lengyel Fordittatása." *) Így megszünnék minden további Kérdés a' Podláchiai JAZYGESEKRŐL.

59. §.

De, ha e' fontos Nehézséget Kritikai Szabások szerént akarjuk megitélni, elfelednünk nem szabad mind azt, a' mit fölebb a' Lengyel Országi PÁRTUSOKRÓL, PHILISTAEUSOKRÓL, TURCUSOKRÓL, és a' MORINUS Nemzetnek LITHUÁNUS nevéről a' Kutfőkből mondottunk. Eszünkbe kell jutnia a'nak is, hogy az ILLURICUMI JÁSZOK a' Görög Népektől (a' 25. §. szerént) JÁTÁKNAK is hivattak; hogy a' Lengyel Krónika a' JAZMIZITA névben a' JÁSZ nevet elég híven előállitja; hogy végre több későbbi Írók, kiket alább elő számlálni fogunk, a' JATWJÁGIAKAT egyenesen JAZYGES és JAZVINGI, vagy JACZVINGI néven emlitik. Ez az utóbbik JACZVINGI név minden esetre már egy XIIIdik századi Pápai Bullán épül. Írja tudniillik Dlugoss János: „*Ne de commento argui possimus, Mandatum Apostolicum Gnesnensi Archiepiscopo super ea re factum, habes infrascriptum.* — — — „*Alexander Episcopus Servus Servorum Dei. Venerabili Fratri Archiepiscopo Gnesnensi Salutem et Apostolicam benedictionem. Ex parte dilecti Filii, nobilis viri Boleslai Cracoviensis et Sandomiriensis Ducis, Ecclesiae Romanae devoti, fuit nobis*

*) Johann Thunmann's, Untersuchungen über die alte Geschichte einiger Nordischen Völker. Berlin, 1772. 8. S. 67. Cf. S. 60.

humiliter supplicatum, ut cum contra Paganos JACZVINGOS, qui terrae ipsius Ducis CONFINES existunt, per Te ac Suffraganeos tuos, praedicari mandaverimus verbum Crucis." Az az: „*Ne hogy költeményynyel vádoltathassunk, itt alul a' Gnesnai Érsekhez küldött Pápai Parantsolat Levelet olvashatod:* ——— — „*Sándor Püspök az Isten Szolgáinak Szolgájuk. Tiszteletes Ötsénknek, a' Gneznai Érseknek, egészséget és apostoli áldásunkat. Kedves Fiunk, Boleslaus Krakkói és Sandomiri Hertzeg, nemes és a' Római Egyház eránt engedelmes Férfiu, alázatosan megkéretett bennünket, hogy, mivel a' Pogán JACZVINGOK ellen, kik a' mondott Hertzeg tartományával határosak, általad és az alattad élö Püspökeid által Keresztes Háborut prédikáltatni parantsoltunk.*" 's a' t. *) Söt sokkal elöbb Prágai Cosmás is írta a' Lengyel Országi JÁSZOKRÓL, midőn Szent Adalbert Ereklyéjének viszsza vitetéséröl beszél: „*O nimium felix metropolis Praga, olim sacro duce sublimata, nunc beato Praesule decorata, a' Domino Deo tibi collata excipis gaudia geminata, et per eas binas misericordiae olivas fama volas ultra Sauromatas atque JAZYGAS.*" Az az: „*Ó fölötte boldog Fö város Prága, hajdan szent Hertzeged által ditsöittettél, most boldog Püspököd által ékesittetel, az Ur Istentöl kettösen nyert örömökben részesülsz, és az irgalmasságnak kétféle Olaj Ágai által hired túl repül a' Sármatákon és JAZYGESEKEN.*"

---

*) Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Lipsiae, 1711. fol. Tomo I, 771. Libro VII. ad annum 1264.

*) Az tehát, hogy a' Podláchiai JATWJÁGIAKNAK nevük Lengyel nyelven SUB-SILVÁNIÁT jelent, üres vélemény, 's ha akármiképen e're tsavarták volna is a' Lengyelek a' JATWJÁGI nevet, úgy kellene a' dolgot tekénteni, mint szerentsétlen szómagyarázatot.

60. §.

A'nál hitelesebbek ezen Észrevételek, mennél bizonyosabb, hogy a' JACZWINGOK nem tsak a' Lengyel Országi Podláchiában, hanem PRUSSIÁBAN is laktak. Myndoves Lithuániai Királynak némelly 1259-dik évi Óklevelében mondatik: „*Denowe tota, quam etiam quidam JECWESIN vocant.*" Az az: „*Egész Denowe tájot, mellyet nékik JECWESIN néven hívnak.*" **) E' tárgyról mondja a' Livóniai Krónika Sangerhauseni Annó Német Rend Mestere alatt: „*Am 7. August vermehrte also Myndow die vorige Schenkung, damit der Orden ihn und seine rechtmässigen Erben beym Reiche schützen möchte. Er vermachte über dis ganz Denow, so auch einige JECWESIN nennen, an denselben.*" Az az: „*Augustus 7-dikén Myndow megszaporitotta az előbbi ajándékot, hogy a' Rend őt magát és törvényes örököseit védelmezze. Ezen kivül oda ajándékozta egész De-*

---

*) Cosmae Pragensis Ecclesiae Decani, Chronicae Bohemorum Libri III. Hanoviae, 1607. fol. pag. 27. Libro I. — Cf. Scriptores Rerum Bohemicarum. Pragae, 1783. 8. Tomo I, 116. — E' kiadásban a' SARIGAS olvasás JAZYGAS helyett hibás, és semmit sem jelentő.

*) Johann Thunmann's, Untersuchungen über die alte Geschichte einiger Nordischen Völker. Berlin, 1772. 8. S. 23. Találtatik ezen Óklevél Dregernél, Codex Diplomaticus Pomeraniae. Tomo I, pag. 411.

now tartományt, mellyet nékik JECWESIN néven hivnak." A' JECWESIN névre pedig megjegyzi Arndt Godfried, a' Livóniai Krónika kiadója: „*JECWESIN ist eine littauische Landschafft, deren Völker JACZWINGI heissen. Dlugoss verlegt sie in Preussen.*" Az az: „*JECWESIN Lithuániai Tartomány, mellynek Népe JACZVINGI nevet visel. Dlugoss öket Prussiába helyhezteti.*" *) Helyes lehet Arndtnak e' Jegyzete, mert Cromer is írja elöbbi idöröl Mindácus, az az: Myndoves Lithuániai Királyról: „*Et JAZYGUM sive POLESSENSEM tractum donaturum se esse, Cruciferis promiserat.*" Az az: „*És megigérte a' Kereszteseknek, hogy a' JAZYGESEK, vagy is POLESSENSISEK tartományukat* (az Oklevél nem Podláchiáról szól) *nekik fogja ajándékozni.*" **) Ha való az, a' mit Thunmann állit, hogy ez a' Denowe Tartomány a' *Deine*, (másképen: *Deinowe*, *Daynowe* és *Denowe*) *Viz Melléke*, úgy ezen JACZWINGOK a' Burkus Országi KÖNIGSBERG Városhoz nem meszsze laktak. Hogy pedig e' Környéken valóban laktak JÁSZOK, a'ról bövebben szólani fogunk, ha a' WARAEGUSOKRÓL, mint JÁSZOKRÓL, fogunk értekezni. Ezen JÁSZOKAT érthette IV. Orbán Római Pápa, midön 1264-dikben írta IV. Béla Magyar Fejedelemhez: „*Sane tristes audivimus, et referimus cum dolore, quod inter te ac eundem primogenitum materia dissensionis exorta, ipse contra Te CUMANORUM, tuque contra eum PAGANORUM de LIVONIA et aliorum infidelium Vicinorum*

*) Der Lieflänndischen Chronik Andrer Theil. Halle im Magdeburgischen, 1753. fol. S. 57—58.

**) Martini Cromeri, De Origine et Rebus gestis Polonorum. Basileae, 1555. fol. pag. 224.

auxilium intenditis invocare." Az az: „*Valóban szomoruan hallottuk, és fájdalommal említjük, hogy közötted és elsőszülötted között egyenetlenségek támadván, ő ellened a' KÚNOKAT, te pedig ellene a' LIVÓNIAI POGÁNOKAT és más hitetlen szomszédokat szándékoztok segedelemül kihivni*" *) Tudni kell itt azt is, hogy a' Szláv nyelvü Népek, mivel náluk a' JAZYK és JASYTSCHNIK szó részént régi, részént újabb Szláv Nyelven, GENTILIS és PAGANUS, az az: POGÁN jelentéssel bír, *szerentsétlen szómagyarázatból* Róma Nyelvére a' JAZYX nevet valóban PAGÁNUSNAK *hibáson* leforditották. **) Innend vagyon, hogy a' PAGANUS Név sok Pápai Levelekben a' más nem keresztyén és hitetlen Népekkel is *ellentételben* áll. Illyenkor a' PAGANUS tulajdon név alatt többnyire JÁSZOKAT kell érteni.

61. §.

E' Königsberg táji JACZVINGOK régen a'ra a' gondolatra vezettek bennünket, hogy Dusburgi Péternek, ki 1326-dik év felé élt, BARTHUS Népe is, helyesebben írva, PARTHUS Nép volt, és nem csak a' Podláchiai JÁSZOK, hanem a' Podláchiai JÁSZOK tő szomszédságukban lakó Prussiai BARTHUSOK is azok, kiket a' régi Kutfők (a' 49. §-ban) PÁRTUS Népnek nevezenek. Egy helyen írja Dusburgi Péter: „*Undeci-*

*) Odorici Raynaldi, Annales Ecclesiastici Baronii Continuati. Coloniae Agrippinae, 1691. fol. Tomo XIV, pag. 111. ad annum 1264. Nro. 52. — Jo. Laurentii Moshemii, Historia Tartarorum Ecclesiastica. Helmstadii, 1741. 4. Append. pag. 69.

) Abkunft der Magyaren. Von G P***. Presburg, 18:7. 8. S. VI.

ma (Pars Pruschiae) BARTHE et PLICA BARTHA, quae nunc MAJOR et MINOR BARTHA dicitur, in qua BARTHI, vel BARTHENSES habitabant." Az az: „*Pruszsziának tizenegyedik részét tészi BARTHE és PLICA BARTHA, melly most NAGY és KIS BARTHA nevet visel, és a' mellyben a' BARTHUSOK és BARTHENSISEK laktak.*" Más helyen: „*Idem Magister et Fratres contra Warmienses, Nattangos et BARTENSES arma paraverunt.*" Az az: „*Ez a' Mester és a' Barátok a' Warmiaiak, Nattangusok és BARTENSESEK ellen fegyvereket készitettek.*" A' harmadik helyen: „*Omnes potiores Warmiae, Nattangiae et BRARTHAE* (helyesebben: BARTHAE) *et alii ad bellum apti convenerunt.*" „Az az: „*Minden Warmiai, Nattangiai és BRARTHAI* (igazábban: BARTHAI) *Elökelök és más háborura alkalmas Férfiak öszvesereglettek.*" A' negyedik helyen: „*Processerunt idem Dux et Fratres cum exercitu suo ad Castrum PARTEGAL* (más helyen: PARTIGAL)" Az az: „*A' Vezér és a' Barátok seregükkel PARTEGAL másképen PARTIGAL várhoz mentek.*" Az ötödik helyen: „*In terra BARTHENSI tria Castra, BARTHENSTEIN, Wisenburg et Resel.*" Az az: „*A' BARTHAI földön három vár, úgy mint: BARTHENSTEIN, Wisenburg és Resel.*" A' hatodik helyen: „*Et tunc Pomesani, Warmienses, Nattangi, et BARTI reversi sunt ad fidem.*" Az az: „*És a'kor a' Pomesánusok, Warmiaiak, Nattangusok és BARTUSOK a' keresztyén hitre viszsza tértek.*" A' hetedik helyen: „*Castrum Wisenburg, quod a' Pruthenis WALLEWONA dicitur.*" Az az: „*Wisenburg vár, mellyet a' Pruthenusok WALLEWONA néven hivnak.*" A' nyoltzadik helyen:

„*Dyvanus tunc BARTHORUM Capitaneus.*" Az az: „*Dyván, ki a'kor a' BARTHUSOKNAK Kapitányuk volt.*" 's a' t. *) E' helyekből, és még több másokból, bizonyos, hogy e' BARTHUSOK *Nemzetet* tettek, 's ők is, mint a' mai JÁSZOK, KAPITÁNY alatt éltek. Nevük egy Német Író keze alatt a' B és P betük föltseréltetése által a' PARTHUS névből igen könyen BARTHUS névre eltseréltethetett. E' PARTHIA fekvését a' mai BARTEN és BARTENSTEIN (hajdan talán PÁRTUS és PÁRTUS-KŐ) helyek Pruszszia abroszán mindenkivel hamar föltaláltathatják.

62. §.

Kijelentett véleményünkben az is erősit bennünket, hogy épen e' Pruszsziai PARTHIÁRÓL is helyesen mondhatta (a' 48. §. szerént) Kadlubkó Vintze: „*BARBIA*, (helyesebben: PARTHIA) *quae nunc SAXONIA appellatur.*" Az az: „*BARBIA (PARTHIA), melly ma SAXÓNIÁNAK hivatik.*" Írja tudniillik a' mindunta-lan Brandenburgi Krónikához utasító Pulkava Tseh Krónikájában: „*Anno MC., sicut testatur Brandenburgensis Cronica, dum adhuc gens illa Slavonica et SAXONICA cultibus insisteret ydolorum, Ydo Marchio antiquae Marchiae cis Albeam cum aliis SAXONIBUS BARBARICIS, qui LIUTHICI dicebantur, Brandenburg invadentes, castrum ibidem potenter ceperunt.*" Az az: „1100-*dik évben, mint a'*

*) Petri de Dusburg Ordinis Teutonici Sacerdotis, Chronicon Prussiae. Edidit Christophorus Hartknoch. Jenae, 1679. 4. pag. 72. 103. 109. 110. 111. 168. 209. 210. 211. 215, Parte III, cap. 3. 18. 26. 27. 66. 111. 112.

Brandenburgi Krónika bizonyitja, midőn a' Szláv és SZÁSZ Nemzet még bálványozó volt, Ydó a' régi Örségnek Ör Nagya az Albis vizén innen, más BARBARUS (Palótz?) *SZÁSZOKKAL, kik LIUTHICUSOKNAK hivattak, Brandenburgot megtámadván, a' várt hatalmasan ott elfoglalták.*" Más helyen írja ugyan Pulkava: „*In illis diebus fuit quidam Henricus Rex, Przebislaus slavonice nominatus, urbis Brandenburgensis et terrarum adjacentium, sicut Brandenburgensis testatur Cronica, ex successione paterna obtinens Principatum. Hic, dum adhuc gens esset ibi permixta Slavonica et SAXONICA, deserviens ritibus Paganorum, et in urbe Brandenburgensi ydolum tribus capitibus inhonestum ab incolis coleretur, jam Christianus effectus.*" Az az: „*Ezen időben élt Henrik Király, ki Tót Nyelven Przebislausnak neveztetett, Brandenburg városnak és a' szomszéd Földeknek, mint a' Brandenburgi Krónika bizonyitja, atyja után örökös Fejedelmük. Ez, midőn a' Szláv és SZÁSZ Nemzet ottan még keverve lakott, és Pogán Rendtartásokat követett, 's Brandenburg városban a' lakosok háromfejü disztelen Bálványt imádtak, már keresztyén volt.*" *) Nem voltak-e a' Pulkavától emlitett BARBARUS és LIUTHICUS POGÁN SZÁSZOK valóban LITHUÁNIAI SZÁSZOK? azt mi tsak azért sem kérdezzük, mert más okokból tudjuk, hogy CURONIA, vagy Sa-

*) Gelasii Dobner, Monumenta Historica Bohemiae. Pragae, 1774. 4. Tomo III, pag. 140. 167. 168. — Cf. Godefridi Guilielmi Leibnitii, Scriptores Rerum Brunsvicensium. Hanoverae, 1707. fol. Tomo I, 28. De LITICIANIS seu LETIS Jordanis. — Tomo II, 122. etc.

xo Grammaticus szerént CURETIA, az az: CURLAND, mellyből Brandenburg környékére nyomulhattak, kétségen kivül SZÁSZ Országot jelent: Elég most tzélunkhoz képest nekünk azt tudnunk, hogy Prussiában és a' szomszédságban Kadlubkó Vintze éltekor SZÁSZOK laktak, következésképen jól írta Kadlubkó Vintze: „*PARTHIA, melly most SAXÓNIÁNAK hivatik.*" Ez ismét a'ra mutatna, hogy a' régi SZÁSZOK nem voltak NÉMETEK, a' mit már Venerabilis Beda is tudott ime soraiban: „*Quarum in Germania plurimas noverat esse nationes, a quibus Angli vel SAXONES, qui nunc Britanniam incolunt, genus et originem duxisse noscuntur; unde hactenus a vicina gente Britonum CORRUPTE Germani nuncupantur.*" Az az: „*Több illy Nemzeteket tudott Német Országban, kiktöl az Angolok és SZÁSZOK, Britanniának mai lakosai, eredtek, a' honnand a' szomszéd Británnusoktól mai napig HIBÁSON Germánusoknak neveztetnek.*" *) A' régi SZÁSZOK (mert a' maiakról itten nintsen szó), ha még ötvenszer eszünk tébolyodásával vádol is e' régi SZÁSZOK miatt Báró Hormayr bennünket, a' Kutfök szerént soha Német Nyelvü Néppé nem tétethetnek. Ezt a' különben szorgalmas, de sokat fontolatlanul író, és a' Kutfökre nem mindenkor eléghíven ügyelő Tudós Férfiat, ki hozzánk a' nélkül, hogy mi elöbb neki levelünkkel alkalmatlankodtunk volna, hízelkedve szokott irdogálni, és a' ki egykor maga kért bennünket tévedéseinek kijeleltetésükre, minekutána

*) Rerum Britannicarum Scriptores. Heidelbergae, 1587. fol. pag. 257. Beda Libro V, cap. 10. Eccl. Hist. Gentis Anglorum. — — Venerabilis Bedae, Opera. Coloniae Agrippinae, 1688. fol. Tomo III, col, 123—124.

eszünk épségét a' Birodalom Fő Városában kétségbe hozta, magunk megerőltetésé nélkül érdeme szerént könyen megletzkézhettük volna, ha helyheztetését szoros kötelességünk szerént tiszteletben nem tartottuk volna. Hatalom szovak által a' Tudomány országa gyarapodni nem szokott, sem az a' hiu vélemény, hogy a' Magyarok az ÁSIAI KALMUK HORDÁKTÓL eredtek, e' Tudós Férfiu kedvéért meg nem valósodhatik. —

63. §.

Hivatnak még, hogy a' különbféle nevezetekből semmit el ne hallgassunk, a' JACZWINGOK másképen JACZUCZANSZITAE néven is, melly szóban a' hátulsó rész aligha a' SCYTHA nevet nem foglalja magában. Boguphalus Posnániai Püspök beszéli: „*Cunradus igitur dominia nepotis ambiens, et eieccionem sibi fore pudorosam aestimans, JACZUCZANSZITAS, Scoveas, Pruthenos, Lithuanos, Szanmitas pretio conventas ad devastandas terras Sandomirienses nepotis sui frequenter educebat.*" Az az: „*Konrád azért unokájának uradalmaira vágyván, 's erőszakos kivetését magára nézve gyalázatosnak tartván, bérbe megfogadván a' JACZUCZANSZITÁKAT, Scoveákat, Pruthenusokat, Lithuánusokat, Szanmitákot, őket unokájának Sandomiri tartományai ellen gyakorta elvezette.*" Ellenben ugyan Boguphalus más helyen a' Podláchiai JACZWINGOKAT imígyen POLLEXIÁNUSOKNAK nevezi: „*Conradus namque Mazoviae dux supradictus, qui multas infestationes a' Pruthenis et a POLLEXIANIS in terra Culmensi sustinebat, ad Consilium Güntheri Episcopi, barbatis nigra cruce signatis Hospitalariis Sanctae Mariae Jerosolimitanae de do-*

mo Theutonica concessit terram Culmensem viginti annis, ut resisterent Pruthenis et POLLEXIANIS cum ipsis praeliando eius juvamine mediante. Infra quos annos cum Prutheni et aliae Gentes PAGANICAE terris Mazoviae ducis Conradi praedicti nimium fuissent infesti. etc:" Az az: *„Konrád az emlitett Mazóviai Vezér, kinek Kulmi földeit a' Pruthenusok és POLLEXIÁNUSOK* (Podláchiaiak) *nagyon nyugtalanitották, Günther Püspök tanátsából a' szakálos, fekete keresztes, Boldog Aszszony Jerusálemi Német Rendének e' Kulmi földét husz évre olly módon adta által, hogy azt vele együtt a' Pruthenusok és POLLEXIÁNUSOK ellen védelmezné. Ezen évek alatt, midőn a' Pruthenusok és más POGÁN Népek e' mondott Konrád Mazóviai Hertzegnek igen alkalmatlankodnának."* *) Linde Lengyel Szókönyvében a' JACZWING Nép neve JAZYG, JACWIZ, JADZWING, JAZWING nevek alatt jő elő. **) Ha ezekhez a' fölebbi JATWJÁGI, JATWAEGI, JAZMIZITAE, YAZMIZITAE, JECWESIN 's a' t. változásokat hozzájuk adjuk, mondhatjuk: Menyi részént helyes írásbeli, részént egyébbféle különbözö Írásmód! E' sokféle név mind egy Nemzet neve, a' mit ma nem tudni a'nyi volna, mint a' JÁSZ Nemzetet a' maga JÁSZ nevéből meg nem esmérni. Talán idővel a' tudósabb Lengyel Írók e' különbözéseknek a' régi Lengyel Nyelvből és Helyes Írásból okukat adhat-

---

*) Friderici Wilhelmi de Sommersberg, Silesiacarum Rerum Scriptores. Lipsiae, 1730. fol. Tomo II, pag. 58. 59. In Boguphali, Chronico Poloniae.

**) M. Samuela Bogumil a Linde, Slownik Jezyka Polskiego. w Warszawie, 1808. 4. Tomo I, Sectione II, pag. 871.

ják. Mi addig is, míg ez megtörténik, most már egyenesen magukból, a' Lengyel Írókból tsak azt keressük, ha Sarnicius 1585—1587 között valóságot mondott-e a'ban, hogy a' Podláchiai JACZWINGOK Szláv Nyelvü Népek voltak? —

64. §.

Dlugoss, másképen Longinus János († 1480-dikban) 1264-dik évre így emlekezik a' JACZWINGOKRÓL: „*Boleslaus Pudicus Cracoviensis et Sandomiriensis Dux, contra JACZWINGOS BARBAROS, Ducatibus suis propter immediatam vicinitatem infestiores, et quod Principatus suos frequentius lacesserent, bellum acturus, expeditionem omnibus terris suis literis indixit. Et omnibus copiis apud Zawichost convenientibus, et ipse personaliter in bellum hujusmodi ire pergit. Est autem JACZWINGORUM NATIO versus aquilonarem plagam, Masoviae, Russiae et Lithuaniae terris conterminam sita, CUM PRUTHENICA ET LITHUANICA LINGVA HABENS MAGNA EX PARTE SIMILITUDINEM ET INTELLIGENTIAM, populos habens immanes et bellicosos, et tam laudis quam memoriae avidos, ut decem ex illis cum centum hostibus decertarent, ea sola spe illectos, quod post mortem et casum scirent Carminibus de fortibus factis se laudandos.*" Az az: „*Szemérmes Boleszláus Krakkói és Sandomiri Hertzeg a' PALÓTZ JACZWINGOK ellen, kik tartományaiba gyakrabban beütöttek és Hertzegségére nézve a' tő szomszédság miatt veszedelmesbek valának, hadat inditani akarván, Földe minden lakosainak levelei által háborút hirdetett. Zawichostnál öszvegyülvén minden seregei, maga is személyesen ha-*

dakozni ment. Lakik pedig a' JACZWING NEMZET északra Mazóvia, Russia és Lithuánia szomszédságában, 's NYELVE A' PRUTHENUS ÉS LITHUÁNUS NYELVVEL SOK RÉSZBEN HASONLATOS ÉS EGY ÉRTELMÜ. Népei fölötte erősek és hadkedvelők, 's el a'nyira szomjuhozzák a' ditséretett és emlegettetést, hogy közülök tiz viaskodik száz Ellenséggel is, tsupán azon reménynél fogva, hogy haláluk és elestük után tudnák magukat vitéz Tetteikről magasztaltatni.' *) Dlugoss előadása szerént tehát a' JACZWING Nemzet nyelve sok részben közelitett a' régi Pruthenus és Lithuánus Nemzet nyelvéhez.

65. §.

Cromer Márton Lengyel Író 1550-dik évben, következésképen Sarnicius Szaniszló előtt, írta a' JACZWING Nemzetről: „*JAZYGES vero, sive JASVINGI EJUSDEM CUM LITHUANIS LINGVAE, UT VOLUNT NONNULLI, eorundemque morum et religionum fuere, et ad austrum finitimas Poloniae Silvas incoluere. Quae regio a nostris POLESSE, sive PODLESSE, quasi SUBSILVANA vocatur. Alii PODLASSE, quasi LACHIS, hoc est POLONIS, finitimam dici volunt, cujus caput est DROHICINUM oppidum. Gens bellicosa admodum, contemptrixque mortis. Verum pugnandi cupiditate et pertinacia AD PAUCOS REDACTA, ac deinde DELETA est a nostris, quemadmodum inferius exponemus. Fuerunt etiam Dacis et Pannonibus finitimi JAZYGES METANASTAE. Nescio*

*) Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Lipsiae, 1711. fol. Tomo I, col. 770. Libro VII.

an iidem cum his: et an illinc huc, an vero hinc illuc aliquando commigrarint." Az az: „*A' JAZYGESEK pedig, vagy is JASVINGUSOK, EGY NYELVÜEK, MINT NÉKIK ÁLLITJÁK, A' LITHUÁNUSOKKAL; egyek voltak szokásaik és vallásuk is, 's délre Lengyel Országgal határos Erdőségben laktak. E' tartományt a' mieink POLESSE, vagy PODLESSE, az az: ERDŐALNAK nevezik: Mások PODLASSE, az az: LECH, vagy is LENGYEL SZOMSZÉDSÁG nevével illetik, mellynek fő városa* (a' Búg Viz mellett) *DROHICIN. E' Nép igen hadkedvelő, 's megvetője a' halálnak. Azonban hadvágya és dühe miatt IGEN MEG FOGYASZTATOTT, 's későbben a' mieinktől, mint alább előadni fogjuk, KIIRTATOTT. Voltak Dácia és Pannónia szomszédságában is METANASTA JAZYGESEK. Nem tudom egyek voltak-e azok emezekkel: és azok onnand ide, vagy pedig innend oda költöztek-e ki valamikor.*" *) Más helyen ugyan Cromer beszéli: „*Constat certe, Prussiam ab aliis, quam nunc Populis olim habitatam esse, ... quorum extant adhue reliquiae quaedam in vicis atque pagis tractus Varmiensis et Sambiensis, LINGVA utentes LITUANICAE non absimili.*" Az az: „*Bizonyosan tudatik, hogy hajdan Prussiában más népek laktak, mint mostanában . . . . . ezeknek némelly maradékaik most is laknak a' Varmiai és Sambiai Kerü-*

---

*) Martini Cromeri, De Origine et Rebus gestis Polonorum. Basileae, 1555. fol. Libro VIII. pag. 212. Cf. Libro III, pag. 49. 62. Libro IV, pag. 71. 75. Libro VI, pag. 163. 168. Libro VIII, pag. 216. Libro IX, pag. 224. 234.

let faluiban, és a' LITUÁNUS NYELVHEZ KÖZELITŐ NYELVVEL ÉLNEK." A' harmadik helyen ezt is mondja Cromer: „*PRVSSIS iis, quos POLLESIANOS vocant.*" Az az: „*Azon PRUSSUSOK ellen, kiket POLESSIÁNUSOKNAK neveznek.*" *) Azt kell hát kitapogatnunk, *ha Szláv Nyelv volt-e a' régi Prussus és Lithuánus Nyelv?*

(Folytatása következik.)

Horvát István,
A' Széchényi Országos Könyvtár Őrzője
a' Magyar Nemzeti Museum mellett.

---

*) Martini Cromeri, De Origine et Rebus Gestis Polonorum. Basileae, 1555. fol. Libro I, pag. 9—10. Libro VI, pag. 61.